

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Մույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

276

04 MAY 2010

Ն. ԲՈՅՎԱԶԵ, Կ. ԲՈՒՐՉԱՆԱԶԵ

ԲՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՇԽՆՏՆԵՐԻ ԳԻՐԳ. I ԽՄԲԱԿԻ ՀՆՄՐՔ

Վրացիների թարգմանություն

ԱՐՏ. ՅԵՎ ՇՈՎՀ. ԴԱՎԹՅԱՆՆԵՐ

Վ. ԲՈՅՎԱԶԵ
Կ. ԲՈՒՐՉԱՆԱԶԵ

Թ Ի Յ Լ Ի Ս
1 9 3 2

ՈՒՍ. - ՄԱՆԿԱՎԱՐԺ.
Ս Ե Կ Տ Ո Ք

5(075)
բ-89

06 MAR 2013

5(075)
F-89

Ն. ԲՈՑՎԱԶԵ, Կ. ԲՈՒՐԶԱՆԱԶԵ

20 MAY 2006

49

ԲՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՅԽԱՏԱՆՔԻ ԳԻՐԳ Ի ԽՄԲԱԿԻ ՀՇՄԸՐ

Ե. ՎԱՍԱԶԵՅԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ

Իրացերենից փարզման հեղինակ
Ա.Ր.Տ. յեգ ճՈՎՀ. ԳԱՎԹՅԱՆՆԵՐ

1006
29623

2585

Форма № 2

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԹՂՅԼԻՍ
ՊԵՏՆՐԱՆ
1932
ՌՍ. - ՄԱՆԿԱՎԱՐԺ.
ՍԵԿՏՈՐ

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

ՍՏՈՒԳԵՅՆՔ

Ամառվա ընթացքում յերեխաներից շատերը մոռա-
նում են մաքրապահության կանոնները և դպրոց են գա-
լիս կեղտոտ:

Այս բանին պետք է մեծ ուշադրություն դարձնել:

Ընտրեցեք սանիտարական բրիգադ. նա կստուգի ըն-
կերների մաքրությունը և միջոցներ ձեռք կառնի կեղ-
տոտ ընկերներին ուղղելու համար:

Ընկերների մաքրապահության ստուգատեսը պետք է
յերկու որը մի անգամ կատարել:

Հանձնարարություն՝ 1. Ընտրեցեք սանիտարական բրիգադ և
պարտավորեցրեք նրան, վոր ընկերների
մաքրությունը հետևի և ստուգի:

2. Պարտավորեցրեք բրիգադին, վոր տասն որը
մի անգամ զեկուցի ընկերների մաքրա-
պահության մասին:

ՊԱՀՊԱՆԵՆՔ ԴՊՐՈՅԻ ՄԱՔՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մենք որվա կեսը անց ենք կացնում դպրոցում. յեթե
դպրոցում մաքրապահությանը չհետևենք ու չպահպանենք,
սրանով կվիասենք մեր առողջությունը, այս պատճառով
ամեն մի աշակերտ պետք է հոգա դպրոցի մաքրության

մասին, սենյակը չպետք է կեղտոտի, հատակին թքի և այլն:

Աղբ լցնելու համար դասարանում պետք է ունենայ աղբաման:

Մանրատրական բրիգադը պետք է հետևի խմբակի և դպրոցի մաքրությանը:

Բրիգադը հաճախակի պետք է զեկուցե խմբակին իր տարած աշխատանքների մասին:

- Հանձնարարություն՝
1. Ամենքդ մտածեցեք խմբակի և դպրոցի մաքրության մասին:
 2. Բրիգադը թող գրե պլակատներ մաքրապահության մասին և փակցնե դասարանի պատերին:

Չ Մ Ո Ւ Ա Ն Ա Ն Ք

Մի քանի յերեխաներ պարապմունքի ժամանակ մեջքը ծռում, կուրծքը նստարանին հենած են նստում: Այս բանը սաստիկ վնասում է առողջությանը. թոքերը չեն կարողանում ազատ զարգանալ, և վոդնաշարը ծովում է:

Պարապմունքի ժամանակ պետք է նստենք ուղիղ, կրծքով չպետք է հենվենք սեղանին:

Պետք է հիշենք նաև, վոր յերեկոյան մթնելու ժամանակ չի կարելի գրել-կարդալ:

Կարգալ չի կարելի նաև պառկած: Սա թուլացնում է տեսողությունը:

Հանձնարարություն՝ Արտագրեցեք տետրում այն կանոնները, վորոնք պետք է պահպանվեն պարապմունքի ընթացքում:

Պարապմունքի ժամանակ ուղիղ նստեցեք

Պառկած ժամանակ գիրք չկարդա՛ք

Նկ. 1: Այսպես չպետք է նստել:

Նկ. 2: Այսպես պետք է նստել:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ԴԱՐՉՐԵՔ

Բոլոր յերեխաները միատեսակ լսողություն և տեսողություն չունեն:

Մի քանիսի տեսողությունն է թույլ, մի քանիսի՝ լսողությունը. այս պատճառով յերբ խմբակում տեղերը բաժանում ենք, պետք է պարզենք միմյանց տեսողությունն ու լսողությունը:

Թույլ լսողություն ունեցողներն ու կարճատեսները պետք է ավելի առաջ նստեն:

ՍՏՈՒԳԵՑԵՔ ԸՆԿԵՐՆԵՐԻ ԼՍՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Ընտրեցեք մի ընկեր ձեր լսողությունն ստուգելու համար:

2. Այս ընկերոջից մի մետր հեռու կանգնեցեք. ընկերը ցած ձայնով բառեր կարտասանե, ով դժվար է լսում բառերը, կնշանակե թույլ լսողություն ունի:

Այսպիսի ընկերոջը առաջ նստեցրեք:

ՄՏՈՒԳԵՅԵՔ ՏԵՍՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Գրատախտակի վրա գրեցեք տառեր:
 2. Միևնույն հեռավորութունից կարգացեք այդ տառերը. ով կգժվարանա կարգալ տառերը, ուրեմն նա լավ չի տեսնում—կարճատես է:
- Այսպիսի ընկերոջը պետք է առաջ նստեցնել:

ՀՈԳԱՆՔ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մարդը պետք է առողջ լինի, վոր կարողանա աշխատել:

Առողջ կլինենք այն ժամանակ, յերբ կգիտենանք, թե ինչպես պետք է խնամենք մեզ և թե ինչպես պետք է ոգտվենք արևից, ջրից և ոդից:

Առողջութեան համար մեծ նշանակութուն ունի մաքրութունը:

Ուստի պետք է աշխատենք մաքրութուն պահպանել միշտ և ամեն տեղ:

ԳԵՏԻ ԶՈՒՐԸ ԽՄԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԱՆՊԵՏՔ Ե

Մաքուր ջուրը մեզ համար մեծ նշանակութուն ունի, ուստի պետք է գիտենանք, թե վեր ջուրն է ոգտակար խմելու համար և վորը՝ վոչ:

Գետի և առվի ջուրը խմելու համար անպետք է և անոգտակար:

Գետի մեջ մարդիկ լողանում են, անասուններ են մտնում:

Գետակների մեջ թափվում է անձրևի ջուրը, իր հետ բերելով մեծ քանակութամբ աղբ:

Շատերը գետափին լվացք են անում, վորի կեղտոտ ջուրը խառնվում է գետի ջրին:

Պատահում է, վոր հիվանդի շորեր են լվանում:

Գետի մեջ են թափում նաև աղբ ու գիբիլ:

Գետի ջուրը կեղտոտ է, և մարդը կարող է շատ հեշտութամբ հիվանդանալ:

Գետի ջուրը կարելի չէ խմելու համար գործածել յեփ սալուց հետո միայն:

Յեփած ջուրն այլ ևս վնասակար չէ:

Գետի ջուրն առանց յեփելու չխմեք. նա հիվանդութուններ է առաջացնում

ԻՆՉՊԻՍԻ ԶՈՒՐ ԳՈՐԾԱԾԵՆՔ ԽՄԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Խմելու համար լավ է աղբյուրի ջուրը:

Նա գետնի խորքերիցն է գալիս, դրա համար ել մաքուր է:

Խմելու համար կարելի չէ գործածել նաև ջրհորի ջուրը. միայն ջրհորը մաքուր պետք է պահենք: Այն ամանը, վորով ջրհորից ջուր ենք հանում, հողի վրա չպետք է դնենք, վոր ջրհոր իջեցնելու ժամանակ նա իր հետ կեղտ չտանի:

Ջրհորը մաքուր պահեցեք

ՉՄՈՌԱՆԱՆՔ

Հիշեցեք, թե որվա ընթացքում քանի տեսակ կեղտոտ իրերի յենք ձեռք տալիս և ինչքան կեղտ է հավաքվում մեր ձեռների վրա:

Մրա համար անհրաժեշտ է, վոր ձեռները հաճախ լվանանք, մանավանդ ուտելուց առաջ:

Ամեն որ ոճառով պետք է լվանանք մեր ձեռները, յերեսը, վիզը և ականջները: Ուտելուց հետո պետք է խոզանակով մաքրենք մեր ատամները, վորպեսզի սրանց

արանքներում կերակրի մնացորդներ չմնան, չփառն ու
ատամներին չփասեն:

Բացի սրանից, մարմինը թարմ ու դիմացկուն դարձ-
նելու համար հարկավոր է թաց շորով արորել: Այս բանը
պետք է կատարել ամեն առավոտ և յերեկո:

Հանձնարարություն՝ Ոգովեցեք վերև թված խորհուրդներից, վոր
պահպանեք ձեր առողջութիւնը:

Նկ. 3. Յերեկան մինչև մեջքը
տկոր՝ լվանում է իր մարմինը:

Նկ. 4. Մաքրում է
ատամները խոզա-
նակով:

Նկ. 5. Մանրում է
մազերը:

ԽՆԱՄԵՅԵՔ ԶԵՐ ԱՏԱՄՆԵՐԸ

Աննան իր ատամներին չեր հետևում և չեր խնամում.
Նրա ատամները միշտ գեղին եյին:

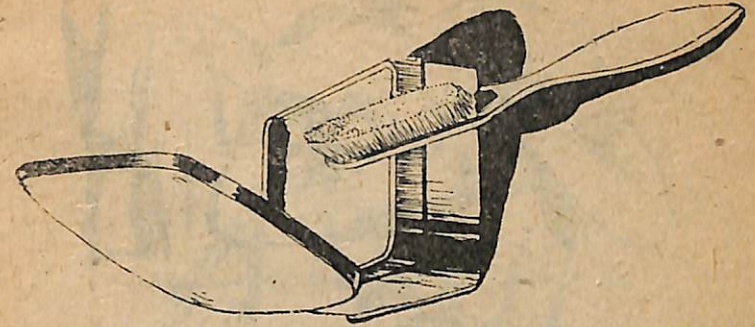
Կաղինն ու ընկույզը ատամներով եր ջարդում. մի
անգամ նույնիսկ ատամը կոտրվեց:

Աննայի ատամներն սկսեցին ցավել:

Դպրոցի բժիշկն Աննային ուղարկեց ամբուլատորիա:
Յերկար ժամանակ Աննան բժշկում եր իր ատամնե-
րը: Ատամներից յերեքն ախպես եյին փչացել, վոր հանել

տվեց: Սրանից հետո Աննան հասկացավ, վոր պետք է
ատամներին նայի ու նրանց խնամի. և սկսեց միշտ խնա-
մել իր ատամները:

Նա իր ատամներն ամեն որ խողանակով ու գոլ ջրով
եր մաքրում:

Նկ. 6. Ատամների խողանակ և ատամների փոշի:

ՊԱՀՊԱՆԵՆՔ ՄԱՐՄՆԻ ՄԱՔՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բնակարանի մաքրությանից գատ մեր առողջության
համար հարկավոր է, վոր մեր մարմինն ևս մաքուր պա-
հենք:

Մարմինը հաճախ պետք է լվանանք գոլ ջրով ու ոճա-
ռով, պետք է շուտ-շուտ փոխենք սպիտակեղենը, իսկ
վոտներն ամեն որ պետք է լվանանք:

Յեղունգները հաճախ պիտի կտրենք, վորպեսզի յե-
ղունգների մեջ կեղտ չհավաքվի:

Կեղտը միշտ հիվանդության բացիլների բուռն է: Դրա
համար չի կարելի մատները բերանը տանել և յեղունգ-
ները կրծոտել:

Յեղունգները հաճախ կտրեցեք:

Հանձնարարություն՝ Չեր փոքրիկ քրոջն ու յեղբորը բնակացրեք
մաքրասիրությանը:

Փողոցում ման գալու ժամանակ մեր հագուստի և վրտնամանների վրա մեծ քանակությամբ փոշի չեն ստում:

Նկ. 7. Մայրը կտրում է չերխայի յեղունգները:

Նկ. 8. Մայրը լողացնում է չերխային:

Նկ. 9. Յերխան խոզանակով մաքրում է հագուստը:

Առանց մաքրելու նրանց պահել չի կարելի. դրա համար տուն հասնելուն պես հագուստն ու կոշիկները պետք է մաքրենք խոզանակով, թափ տանք և այնպես պահենք:

Հանձնարարությամբ՝ Պահպանեցեք հագուստի և կոշիկների մաքրությունը: Կազմեցեք պլակատ նրանց նայելու մասին և փակցեք դասարանի պատին:

ՄԱՔՈՒՐ ՊԱՀԵՑԵՔ ԱՆԿՈՂԻՆԸ

Անկողնու մենք անց ենք կացնում մի քանի ժամ, իսկ ձեզ նման փոքրերը տասը ժամ են քնում: Ուստի անկողինը պետք է մաքուր պահենք: Յերկու-յերեք օրը մի անգամ պետք է անկողինը դուրս բերենք արևի տակ: Քնելուց առաջ պետք է հանենք ցերեկվա շապիկը և հագնենք գիշերային շապիկը. սա նրա համար է, վոր մեր մաշկը նույնպես շնչում է, վորի պատճառով քրտնոտում է շապիկը:

Ձեզանից յուրաքանչյուրը պետք է առանձին մանձա-կալ ունենա:

Քնելուց առաջ սենյակի պատուհանները պետք է մի քանի ժամ բաց պահել:

Տաք յեղանակին քնելու ժամանակ պատուհանը միշտ պետք է բաց մնա:

Ննջարանում չի կարելի ծխել:

Հանձնարարություն՝ Այս հատվածից արտագրեցեք այն կտորները, վորտեղ խոսվում է անկողնի մաքրության մասին:

Արտագրեցեք այն կտորները, վորտեղ խոսվում է ննջարանի ողի մասին:

Կազմեցեք պլակատներ տնկողնի և ննջարանի ողի վերաբերյալ:

Պլակատները կախ տվեք աշխատանքի սենյակում:

ՊԱՀՊԱՆԵՆՔ ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ՄԱՔՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Առողջության համար մեծ նշանակություն ունի բնա-կարանը:

Բնակարանը պետք է լինի չոր, արևոտ, մաքուր: Խո-նավ ու արևից զուրկ բնակարանը վնասում է մարդու առողջությանը:

Բնակարանն ամեն օր պետք է մաքրել, հատակը թաց խոզանակով կամ ավելով պետք է ավել:

Սենյակը կարգի բերելու ժամանակ պետք է բանալ դռներն ու լուսամուտները, վոր փոշին դուրս գնա: Կահ-կարասիներից թոզը պետք է խոնավ փալասով մաքրել:

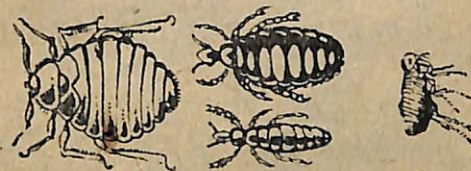
Սենյակի դռների առաջ պետք է թաց փալաս փռել, վորպեսզի նախքան սենյակ մտնելը փոշոտված վոտները մաքրենք:

Հագուստն ու կոշիկները պետք է դուրսը մաքրել և վոշ սենյակում:

Վորտեղ արև ու մաքրություն կա, այնտեղ բժիշկը հազվագյուտ հյուր է

Փոշին մարդու առողջության մեծ թշնամին է

ՄԵՐ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ

Անմաքրությունն ու կեղտոտությունը նպաստում են փայտոշի, լվի և վոշիլի բազմանալուն: Սրանք ծծում են մարդու արյունը և շատ են անհանգստացնում նրան:

Հարկավոր է սրանց դեմ պայքարել ու վոչնչացնել. իսկ սրա համար անհրաժեշտ է, վոր մաքրություն պահ-պանենք:

Մաքուր պետք է պահենք բնակարանը, մարմինը շուտ-շուտ պետք է լվանանք և հաճախակի փոխենք սպի-տակեղենը:

Այս վնասակար միջատները բազմանում են ձվերի միջոցով. վորտեղ պատահեք սրանց ձվերին, անպայման վոչնչացրեք:

Վոջիլը արագ է բազմանում:

Վեց որվա ընթացքում նա հարյուրից ավելի ձու է ածում:

Չվեր է ածում մագերի մեջ, կաշվի ծալքերում և սպիտակեղենի վրա:

Վոջի վոչնչացնելը դժվար է:

Յեթե մարմինն ու սպիտակեղենը մաքուր պահենք, վոջիլն անպայման կվոչնչանա:

Յեթե մագերի մեջ ձվեր է ածել, պետք է վոչնչացնել դեղատան դեղով: Այս դեղը պետք է քսել մագերին, ու արորել նաև գլխի կաշին, վորից հետո հարկավոր է գլուխը փաթաթել և յերկրորդ օրը լվանալ:

Սրանից հետո վոջիլը կվոչնչանա:

ՎՈՉՆՉԱՅՆԵՆՔ ՄԵՐ ԹՇՆԱՄԻ ՓԱՅՏՈՁԻԼԸ

Այնտեղ, վորտեղ մաքրություն կլինի, վոջիլը, լուռ ու փայտոջիլը չեն կարող բուն դնել ու բազմանալ:

Յեթե տան մեջ փայտոջիլ յերևաց, պետք է նրա դեմ հետևյալ կերպ պայքարենք: Չկախենք նկարներ ու գորգեր պատերից, վորովհետև փայտոջիլները շատ են սիրում հավաքվել նրանց յետևը: Հաճախակի մաքրենք սենյակը փայտոջիլներից, չթողնենք, վոր նրանք բուն դնեն պատերի ծակոտիներում, կահ-կարասիների և անկողնու մեջ: Վորտեղ տեսնեք փայտոջիլի ձվեր, իսկույն վոչընչացրեք նրանց յեռացրած ջրով, կամ նավթով:

Փայտոջիլները վոչնչացնելու համար գործ է ածվում նաև դեղորայք, վորը վաճառվում է դեղատներում:

Կարմրուկը, քութեշը, բգացավը, ծաղիկը — վարակիչ հիվանդություններ են:

Ծաղիկից և բգացավից կարող ենք խուսափել սրսկումի միջոցով:

Ներկայումս խորհրդային իշխանությունը բազմաթիվ բժշկական կայաններ է բացել ինչպես քաղաքներում, նույնպես և գյուղերում:

Այս կայաններում սրսկումը կատարվում է ձրի:

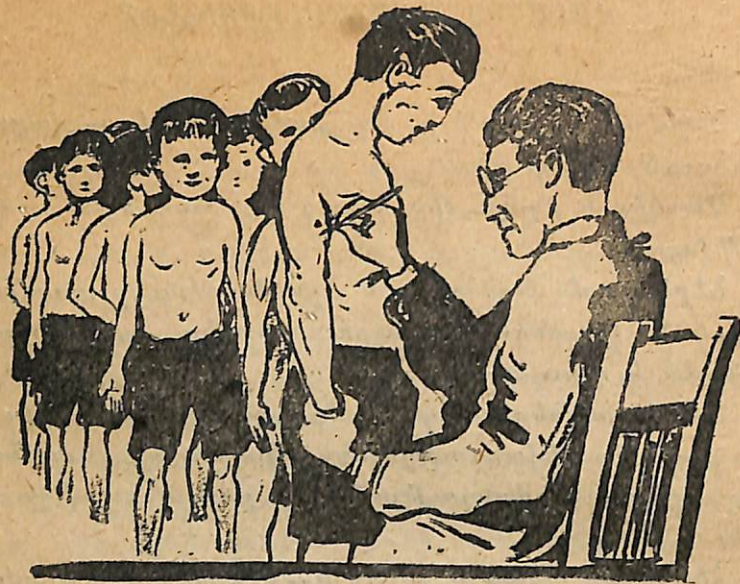
Վարակիչ հիվանդություններից պետք է հեռու մնանք, վորպեսզի այդ հիվանդությունները լայն կերպով չտարածվեն:

Հիվանդին պետք է առանձին սենյակում տեղավորել, նրա մոտ պետք է մնա միայն խնամողը. նրան վոչվոր չպետք է այցելի, վորովհետև նա կարող է ուրիշին վարակել:

Առողջանալուց հետո պետք է հիվանդի սենյակը արտահանել: Հիվանդին պետք է միմայն բժիշկը բժշկե և վոչ թե գյուղի գրբաց-հեքիմները, վորոնք դեպի մահ են տանում հիվանդին:

Հանձնարարություն՝ Ձգուճացե՛ք վարակիչ հիվանդություններից: Հիվանդանալու դեպքում խիստ զգուշացե՛ք բժշկին: Հիվանդությունից մարդը վարակվում է նախել հագուստի միջոցով. ուրիշի հագուստն առանց կանխորո՛ք չեփելու չհագնե՛ք:

Ունեցե՛ք առանձին ջրի բաժակ, ընդհանուր բաժակով ջուր խմելը նպաստում է վարակիչ հիվանդությունների տարածվելուն

Նկ. 11. Բժիշկը սրտիւմ է յերեխաներին:

ԾԱՂԿԻ ՊԱՏՎԱՍՏՈՒՄԸ ԿԱՄ ԾԱՂԻԿ ԿՏՐԵԼԸ

Գյուղում յերկու յերեխա ծաղկով հիվանդացան: Անհրաժեշտ եր շտապ միջոցներ ձեռք առնել, վոր հիվանդութիւնը չտարածվի ամբողջ գյուղում:

Բժիշկը հավաքեց գյուղացիներին և բացատրեց, թե ինչպես նրանք պետք է պաշարեն, վոր վարակիչ հիվանդութիւնը լայն կերպով չտարածվի:

Բժիշկը խտտիվ արգելեց բոլորին գնալ այն տունը, վորտեղ տեղավորված էին ծաղկով հիվանդները:

Բժիշկը նույն որն և ետ սկսեց ծաղկի պատվաստումը: Պատվաստում եր ամենքին, թե փոքրին և թե հասակավորին:

Հանձնարարություն՝ Բոլորք ել ծաղիկ կտրեցիք:

ԼԱՎ ՈՐԻՆԱԿ

Մի որ մայրն ու Մարոն գնում էին փողոցով, Մարոն մի տան դռան վրա նկատեց խոշոր տառերով գրած՝

Ք Ո Ի Թ Ե Շ

Մայրը այս մակագրութիւնը տեսավ թե չե, իսկուհի Մարոյին մյուս մայրն անցկացրեց:

— Տեսնո՞ւմ ես, Մարո, — ասաց մայրը, — այս տանը քութեշով հիվանդ կա. ինչքան լավ են վարվել, վոր այս մակագրութիւնը կպցրել են դռան վրա:

Այս մակագրութիւնը նախազգուշացնում է, վոր ամենքը հեռու մնան այս տնից:

Դու ել, զավակս, սրանից հետո այս տան մոտով չանցնես:

2585
1006
29603

Ք Ո Ս

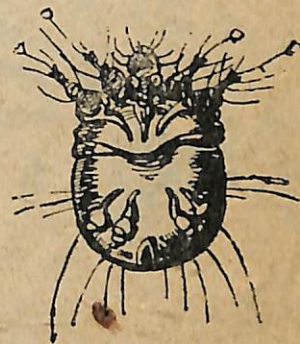
Կարոն կեղտոտ յերեխա յեր: Նա ձեռքերը չեր լվանում:

Մի որ նրա ձեռներն սկսեցին քոր գալ. մի քանի օրից հետո ամբողջ մարմինը քորելուց այնպես եր տանջվում, վոր քունը նրա աչքերին չեր մոտենում:

Մայրը յերեխային բժշկի մոտ տարավ:

Բժիշկը քննեց կարոյին և ասաց.

— Այ տղա, դու վարակված ես քոսով: Քոսն առաջ է գալիս կեղտոտութիւնից և անմաքրութիւնից: Կեղտի հետ միասին կաշվի տակ է մտել տիզը, նա շատ է սխտում կեղտը: Տիզը բազմացել է և այդ պատճառով ամբողջ մարմինդ քոսոտվել է:

Նկ. 12. Տիգ:

Քոսը վարակիչ է. վոչվոքին ձեռք չտաս:
Բժիշկը Կարոյի համար գրեց կանաչ ոճառ, սպեղանի:
Քացի գրանից, մորը խրատեց, վոր Կարոյին չթողնի ուրիշի՝
անկողնի մեջ քնելու և նրա համար ունենա առանձին
յերեսսրբիչ:

Հանձնարարություն՝ Քոսով հիվանդանաք թե չե, դիմեցեք բժշկին:
Մինչև չառողջանաք, դպրոց չհաճախեք:
Ուրիշին ձեռք չտաք:
Քոսով հիվանդանալու ժամանակ կատարելը՝
բժշկի բոլոր խրատները:

ԲՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՇՆԱՆԸ ՅԵՎ ՄԱՐԴՈՒ ԱՇԻԱՏԱՆՔԸ

Նկ. № 13. Բնությունն աշխարհ:

Սեպտեմբերի 23-ին ցերեկն ու գիշերը հավասար-
վում են:

Ցերեկն ել 12 ժամ է, գիշերն ել:

Սեպտեմբերի 23-ից հետո գիշերն սկսում է յերկա-
րել, իսկ ցերեկը՝ կարճանալ:

ՄԵՐ ՄԵՌՆԵՐԸ

Առողջապահությունը պահպանելու համար անհրա-
ժեշտ է, վոր լավ սնվենք:

Ուտելիքը պետք է լինի մաքուր և թարմ:

Մսվում ենք կանաչեղենով, մսեղենով, աղով:

Մսունդն ընդունում ենք տարբեր տեսակ:

Մի մասն յեփած ենք ուտում, մի մասն ել՝ հում:

Յերը կերակուրը հում ձևով ենք ընդունում, պետք
է լավ լվանանք, մաքրենք, վորպեսզի նրա վրա թող կամ
կեղտ չլինի:

Կերակուրը պետք է հեռու պահենք ճանձերից և թո-
ղից, պահելով պահարանում, կամ ծածկոցի տակ:

Հանձնարարություն՝ Կերակուրը մաքուր պահեցեք:

Ս Ի Մ Ի Ն Դ Ր

Աշնանային արև որ է:

Սիմինդրի արտից գյուղացիների յերգի ձայնն է
լսվում:

Այսօր կոլխոզնիկները սիմինդր են կոտրում:

Դեղնավուն սիմինդրը լցնում են քթոցները և սայլե-
րին բարձելով, տուն են բերում:

Սիմինդրի չորացած ցողուններն ել հավաքում են ու
պահում ձմեռն անասուններին կերակրելու համար:

Կոլխոզնիկները սիմինդրը հացահատիկի նման չկալ-
սեցին, այլ ձեռքով փշրեցին:

Ամբողջ սիմինդրը միանգամից չաղացին, այլ քիչ-քիչ,
վորովհետև նրա ալյուրը շուտ է դառնանում ու անպետ-
քանում:

Հանձնարարություն՝ 1. Դիակեցեք վորքան հասկ կա յուրաքան-
չյուր ցողունի վրա:

2. Համեմատեցեք իրար հետ առողջ և հիվանդ
հասկերը:

Պարզեցեք ինչով են տարբերվում նրանք
իրարից:

3. Գրեցեք՝ ինչու յե պետք սիմինդրը մարդուն:

Ոգնեցեք կոլխոզնիկներին սիմինդրի բերքը
հավաքելու ժամանակ

Նկ. 14. Ս Ի Մ Ի Ն Դ Ր:

Ի մ ա ց ե ք .

1. Վճիռ կոլխոզի բանջարանոցումն եյիք:
 2. Ի՞նչ բանջարներ տեսաք:
 3. Ի՞նչպիսի աշխատանքներ են տարվում բանջարանոցում:
 4. Ի՞նչ ձևով եյին բերքը բաշխում կոլխոզի անդամներին միջև:
- Եքսկուրսիայի ժամանակ կատարեցեք հետևյալ դիտողությունը.
- Փորեցեք կարտոֆիլի թուփը և ուշադրութեամբ զննեցեք նրա արմատներն ու պտուղները:
- Հաշվեցեք՝ մի արմատի վրա քանի հատ կարտոֆիլ կա:

Նկ. 15. Կոլխոզի բանջարանոցում: Բանջարեղենի հավաքելը:

Նկ. 16. Ձանազան բանջարներ:

Ա Ն Կ Ե Տ Ա

Պ ա ղ Ե ց Ե ք գ ու յ ն Ե ը ը

1. Ճակնեղի (բազուկի)
2. Գազարի
3. Հասած պամիդորի
4. Բադրիջանի
5. Սխտորի
6. Կաղամբի
7. Վարունգի

Հանձնարարության՝ Արտադրեցեք այս հարցացուցակի հարցերը ձեր տետրում և պատասխանեցեք: Յուրաքանչյուր պատասխանի կողքին նկարեցեք համապատասխան բանջարեղենը և ներկեցեք այն, գունավոր թղթերից ձեռք բանջարեղեններ և կպցրեք սովորաթղթին ու կախեցեք պատից:

Լրացրեք միտքը

- Սոխը կծու լե
- Ճակնդեղը
- Սխտորը
- Պամիգորը
- Թրթնջուկը

Հանձնարարություն՝ Այս հարցերին գրավոր պատասխանեցեք:

Արտագրեցեք

Սրանցից վերն է բանջար, վորը հացահատիկ և վերը միրգ. —

Լոբի, բակլա, տանձ, սիմինդր, բողկ, սալոր, տաքտեղ, գարի, կաղամբ, դեղձ, կորեկ, թուզ:

- Բանջարեղեն
- Հացահատիկ
- Միրգ

ՎՈՐ ԲԱՆՋԱՐԱԲՈՒՅՍԻ ՎՈՐ ՄԱՍՆ ԵՆՔ ԳՈՐԾԱԾՈՒՄ ՈՒՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Արմատ	Պտուղ	Տերև	Հատիկ

Հանձնարարություն՝ Նկարեցեք նման մի տախտակ և լրացրեք:

Հիշեցե՛ք՝ Այն բանջարաբույսերը, վորոնց պտուղներն արմատի վրա յեն լինում, կոչվում են արմատապտուղ բույսեր:

ԲԱՆՋԱՐԵՂԵՆԻ ՊԱՀԵԼԸ

Վորպեսզի բանջարեղենը չփչանա, անհրաժեշտ է, վոր գիտենանք նրա պահելու ձևերը:

Բազուկը, գազարն ու կարտոֆիլը պետք է պահենք հորերի մեջ:

Հորի խորությունը պետք է լինի մեկ մետր. յերբ հորի մեջ լցնում ենք պտուղները, վերեկց անպայման պետք է հող ածենք:

Սխտորն ու սոխը պետք է շարենք ու կախ տանք առաստաղից:

Կատարեցեք հետևյալ փորձը

Վերցրեք բազուկը, գազարն ու կարտոֆիլը և դրեք դարակի վրա. նույն բանջարեղենից թաղեցեք հողի մեջ ել:

Վերցրեք բազուկը, գազարն ու կարտոֆիլը և դրեք դարակի վրա, նույն բանջարեղենից թաղեցեք հողի մեջ ել: Մի քանի գլուխ կաղամբ կախ տվեք այնպես, ինչպես վերն ասացինք, իսկ մի քանիսն ել դարսեցեք դարակի վրա իրար կողքի:

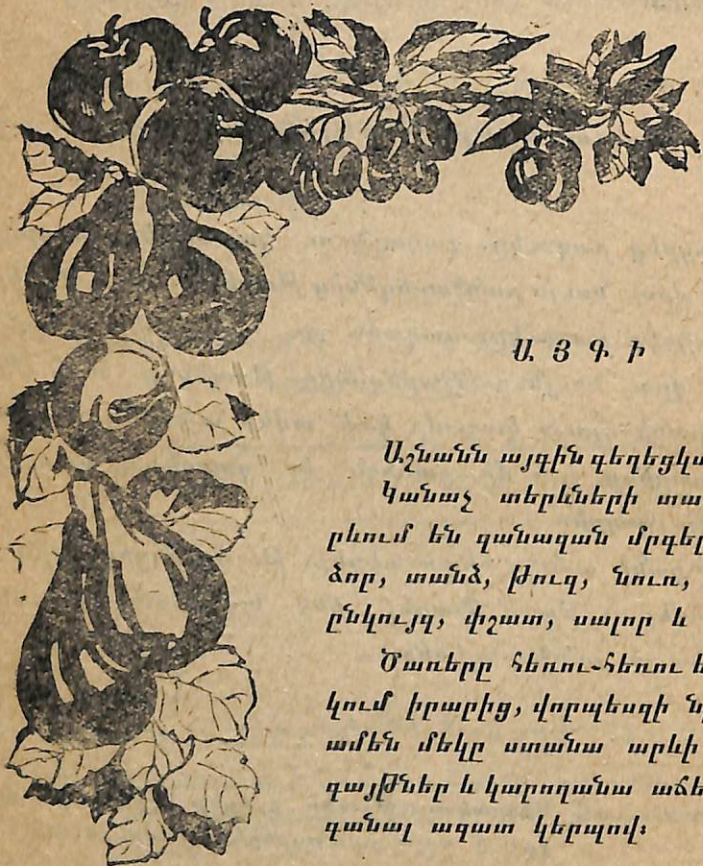
Մի քանի ամսից հետո տեսեք, թե նրանցից վորն է լավ պահվել ու թարմ մնացել՝ ինչ կպատահեր դարակի վրա դարսած բանջարեղենին:

Հանձնարարություն՝ Յեզրակացությունը գրեցեք գրատախտակի վրա և ապա արտագրեցեք տետրերում:

Վ որ բ ա ն ջ ա ը ն ի ն չ ձ և ո վ ե ն ք պ ա հ ու մ .

Չորացնում ենք	Աղ ենք դնում	Յեփում ենք	Պահում ենք թարմ կերպով

Հանձնարարություն՝ կազմեցեք նման ցուցակ և լրացրեք:

Ս Յ Գ Ի

Աշնանն այգին գեղեցկանում է: Կանաչ տերևների տակից յերևում են զանազան մրգեր՝ խընձոր, տանձ, թուզ, նուռ, ունաբ, ընկույզ, փշատ, սալոր և այլն:

Ծառերը հեռու-հեռու են տընկում իրարից, վորպեսզի նրանցից ամեն մեկը ստանա արևի ճառագայթներ և կարողանա աճել, զարգանալ ազատ կերպով:

Ծառերի ճյուղերը պտուղների ծանրությունից գետնին են թեքվել. այսպիսի ճյուղերի տակ պետք է նեցուկներ կանգնեցնել, վոր չկոտրտվեն:

Հանձնարարություն՝ Ինչ գույն ունի միրգը մինչև հասունանալը. ինչ գույն է ստանում հասունանալուց հետո: Ել ի՞նչպիսի մրգեր գիտեք:

Ե ք ս կ ու ը ր ս ի ա կ ա տ ա ը ե ց ե ք գ ե պ ի կ ո լ խ ո զ ի ա յ գ ի ն և ի մ ա ց ե ք՝

1. Ի՞նչ տեսակ պտղատու ծառեր կան:
2. Վ՞որ միրգը յերբ է հասունանում:
3. Վ՞որ մրգի ծառն է ամենից մեծը:
4. Վ՞որն է փոքրը:
5. Ի՞նչ մրգի թուփ տեսաք:
6. Ի՞նչպիսի աշխատանք եր տարվում այգում:
7. Ի՞նչպես է բաշխվում այգու բերքը կոլխոզի անդամների մեջ:

Հանձնարարություն՝ Այս հարցերն արտագրեցեք տետրի մեջ և եքսկուրսայի ժամանակ պարզեցեք ու պատասխանեցեք զրավոր: Կավից ծեփեցեք այգի, ոգտագործեցեք վորպես շինանյութ՝ կավ, ծառի ճյուղեր, ներկեր և կանաչ թուղթ:

Նկ. 18. Մրգահավաք:

Բոլոր տեսակ մրգերը միաժամանակ չեն հասունանում:

Մի քանիսը շուտ են հասնում և շուտ ել հավաքվում են. մի քանիսն ուշ են հասնում՝ հետևաբար ուշ ել քաղվում են:

Միրգը պետք է քաղել կոթով և զգուշությամբ դարսել զամբյուղների մեջ, վոր չփռասվի:

Առանց կոթի քաղած միրգը շուտ է փչանում ու փասում:

Վնասված, ջարդված, չանգռած ու ճիճվոտ միրգը պետք է առանձնացնել լավերից և նրանցից չիլ պատրաստել:

Հանձնարարություն՝ Գրավոր կերպով պատասխանեցեք հետևյալ հարցերին.

1. Վճր մրգիցն ենք պատրաստում չիրը:
2. Վճր մրգիցն ենք մուրաբա յեփում:
3. Վճր մրգիցն ենք բաքմազ պատրաստում:
4. Վճր միրգն ենք չորացնում:

Ի ն չ գ ու յ ն ի յ ե

Խնձորը
Սերկեիլը
Տանձր
Նուրը
Սալորը
Ունաբը
Դեղձը

Հանձնարարություն՝ Այս հարցերն արտագրեցեք տետրում ու պատասխանները գրեք կողքին:

Պատասխանից հետո նկարեցեք համապատասխան միրգն ու ներկեցեք այն:

Ի մ ա ց ե ք ի ն չ մ ի ը ր գ ե .

Սեղանի վրա դարսեցեք զանազան մրգեր. ձեր ընկերներինց մեկի աչքերը կապեցեք, մոտեցրեք սեղանին: Շոշափելով թող իմանա, թե վորը ինչ մի ը ր գ ե : նման փորձ բոլորդ ել կատարեցեք հերթով:

Վ Ո Ր Մ Ի Ր Գ Ն Ի Ն Չ Հ Ա Մ Ո Ւ Ն Ի

Ք ա ղ ց ր	Թ թ ու լ

Կազմեցեք նման տախտակ և վրան գրեցեք՝ վոր մի ը ր գ ն ե ք ա ղ ց ր , և վորը՝ թ թ ու լ :

Նկ. 19. Ի մ ա ց ե ք՝ վորը սրանցինց կերպով քաղցը մի ը ր գ և վորը թ թ ու լ :

Դ Ի Տ Ե Յ Ե Ք Ո Ւ Պ Ա Ր Զ Ե Յ Ե Ք

1. Ի ն չ ո Վ ե պատած խնձորը.
2. Ել վոր մի ը ր գ ը թ ա ղ ա ն թ ու ն Ի .
3. Ի ն չ ո լ համար ե ա յ ս թ ա ղ ա ն թ ը .
4. Ի ն չ ա լ ի ս Ի յ ե ա յ ս թ ա ղ ա ն թ ը — ն ու ը ր Ե , թ ե պ ի ն ղ (կ ճ ա կ ե ց ե ք) .
5. Ի ն չ ա լ ի ս Ի պատյան ունի ը ն կ ու յ ղ ը , ն ու ը ը (կ ո տ ր ե ց ե ք) .
6. Ի ն չ ա կ ե ս ե կ ո չ վ ու մ ն ր ա ն ց մ ա շ կ ը .
7. Ել ի ն չ պ տ ու ղ գ ի ա ե ք , վ ո Ր պ ա տ ա ծ լ ի ն Ի կ ճ ե պ ո վ :

Հանձնարարություն՝ Խմբավորեցեք մրգերն ըստ նրանց մաշկի և գրեցեք վորն ե՝
 Բարակ մաշկով
 Կճեպով

Պ Ա Ր Զ Ե Յ Ե Ք

Վ ո Ր մ ի ը ր գ ն ե

Կ ո ը ի ղ ո Վ	Ա ն կ ո ը ի ղ	Հ յ ու թ ա լ ի	Ա ն հ յ ու թ

Հանձնարարություն՝ Գծեցեք տետրի մեջ այսպիսի տախտակ և լրացրեք՝ ժողովեցեք զանազան մրգերի կորիզներ, կպցրեք ստվարաթղթի վրա և տակը գրեցեք, թե վոր մրգի կորիզն ե :

Պատրաստեցեք՝ խնձոր, տանձ, դեղձ, սալոր, սերկե-
վիլ և դանակներ:

Կեսարեք մեջտեղից խնձորը, տանձը, սերկևիլը և
տեսեք քանի կորիզ ունի:

Ի՞նչ գույնի յեն այդ կորիզները:

Ինչպիսի մաշկ ունեն այդ կորիզները—նո՞ւրբ, թե
ամուր. հանեցեք մաշկը և տեսեք ներսը ի՞նչ կա տեղա-
վորված:

Կիսեցեք դեղձը, սալորը և տեսեք քանի հատ կորիզ
ունի ամեն մեկը:

Ի՞նչ տեսակ ե այս կորիզների մաշկը:

Ջարգեցեք կորիզը և տեսեք ինչ կա ներսը տեղա-
վորված:

Համեմատեցեք իրար հետ խնձորի, տանձի, դեղձի և
սալորի կորիզները ու պարզեցեք, թե տարբերութիւն կա
նրանց մեջ:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՀԵԼ ՄԻՐԳԸ

Միրգը պահոււմ ենք նաև ձմեռվա համար: Այն միրգը,
վոր պահելու յենք, չպետք ե լինի վնասված, ջարդված,
չանգոտած, ձիճվոտ և անկոթ: Միրգը պետք ե դարսվի
շարքով իրարից հեռու:

Ժամանակ առ ժամանակ հարկավոր ե միրգը ջուկել,
դտել. յեթե նրանց մեջ փտած կա, պետք ե հեռացնենք
մյուսներից, վորպեսզի առողջներն ել չփտեն:

Միրգ պահելու տեղը պետք ե չոր լինի:

Խոնավութիւնը վնասում ե մրգին:

Հանձնարարութիւն՝ Պահեցեք մի քանի հատ վնասված, ջարդված
միրգ և մի քանի հատ ել առողջ. հետևեցեք,
թե նրանցից վորը կփտի:

Հ ո կ տ ե մ բ ե ր

Ամսաթիւ	Յեղանակ
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	
9.	
10.	

Հանձնարարութիւն՝ Միշտ կաղմեցեք նման որացույց:

Ի սեղեկութիւն՝ Արև որը նշանակեցեք կապտադույն շրջա-
նով, ամպամած որը՝ մոխրագույն, անձրևը՝
ստորակեաներով, քամին՝ թեք գծերով:

Ա Յ Գ Ի

Գեղեցիկ ե այգին աշնանը.

Հասած խաղողը չի կարողանում այլևս թագնովել տե-
րևների յետևը: Գեղին ու սև վողկույցներն իրենց սիրուն
տեսքով բոլորին գրավում են: Մոծակն ու ձանձր հասած
խաղողի շուրջն են հավաքվում:

Արդեն այգեկութի ժամանակն ե: Յեթե յուր պահին
չքաղենք, խաղողի հատիկները ցած կթափվեն. ուստի մեծ
յեռ ու զեռի մեջ են կոլխոզնիկները: Նրանք պատրաստ-
վում են այգեկութի համար: Կարասները մաքրում, լվա-
նում են: Նրանցից մի քանիսն ել կթոցներն են կարգի
բերում:

Նկ. 20.

Այգեկութ ե:

Կոխողները հավաքվել են այգում ու խաղող են քաղում: Քաղած խաղողը վողկույզներով արագ-արագ լցնում են կթոցներն ու դամբուղները:

Սաղողի կթոցներով բեռնված սայլերը ճոճալով շարժվում են դեպի մառանները, իսկ մառանում ճմլող մեքենան յեռանդով աշխատում է ու քամում խաղողը:

Քաղցր հյութը խողովակով վազում է դեպի կարասները:

Հանձնարարություն՝ Ծեփեցեք այգի. անձանոթ և անհասկանալի բառերն իրենց բացատրություններով մըտցրեք բնագիտական բառարանի մեջ:

Նկ. 21. Սաղողի վողկեր (ճյուղեր):

Նոր քամած խաղողի հյութից բաքմազ են յեփում և սուջուխ պատրաստում:

Խաղողի հյութը յեփում ենք ու պահում ձմեռվա համար:

Յեփած հյութը յերկար ժամանակ պահվում է, նույնիսկ մինչև խաղողի նոր բերքը. մենք յերբ ուզենանք, կարող ենք նրանից բաքմազ յեփել:

Խաղողը կարելի յէ թարմ պահել ամբողջ ձմեռը, յեթե նրա պահելու ձևն իմանանք:

Խաղողը շատ լավ պահվում է թեփի մեջ:

Խաղողից պատրաստում ենք նաև չամիչ*):

Ելի ինչպես և ոգտագործում մարդը խաղողն ու նրա հյութը:

*) Չամիչ պատրաստում են այսպես.— յերկար ձողի վրա շարված խաղողը, հացը թխելուց հետո, կախում են թոնրի մեջ, թոնրի բերանը փակում են: Մինչև առավոտ մնում է խաղողը թոնրի մեջ: Չամիչն ամբողջ ձմեռ լավ է պահվում: Նրանով սուջուխներ են պատրաստում:

ԱՇՆԱՆ ՎԱՐ ՈՒ ՅԱՆՔ

Տրակտորն արագությամբ հերկեց ընդարձակ դաշտը: Հերկած դաշտում այժմ սերմացան մեքենան է աշխատում:

Շարքով է ցանում մեքենան սերմի հատիկները:

Թուշունները հարձակվում են, վոր սերմի հատիկները կտցահարեն, բայց նրանք չեն կարողանում հասցնել, վորովհետև փոցխը արագությամբ հողի տակ է թաղում սերմը:

Կ ո լ խ ո զ ի ա շ ն ա ն ա յ ի ն ա շ խ ա տ ա ն ք ը

Ինչ աշխատանք կատարեց կուխողը՝

Բանջարանոցում	
Պտղատու այգում	
Խաղողի այգում	
Դաշտում	

Հանձնառարուրյուն՝ Այս անկետան արտագրեցեք տետրների մեջ և գրավոր պատասխանեցեք հարցերին:

ՎՈՐՏԵՂ ԵՆ ՄԻՉԱՏՆԵԸ

Ամառվա ընթացքում մենք հանդիպում եյինք բազմաթիվ միջատների, սակայն, յեցր աշունը յեկամ միջատներն ել անհետացան. նրանցից մի քանիսը մտան ծառերի կեղևների տակ ու բներ շինեցին, մի քանիսը մտան հողի մեջ ձմեռն անցկացնելու համար, իսկ վոմանք ել հողի մեջ ձվեր ածեցին ու իրանք վոչնչացան:

Միջատները ձմեռվա քուռն են մտնում, նրանք քնած են լինում մինչև գարուն, իսկ գարնանը, յերբ արեգակը տաքացնում է գետինը, նրանք ել արթնանում են ու աշխուժանում, ձվերից դուրս են գալիս փոքրիկ միջատներ:

- Հանձնառարուրյուն՝
1. Փորեցեք հողն ու գտեք այնտեղ միջատներ ու նրանց ձվերը:
 2. Դասարան բերեք մամուռով պատած կոճղ կամ փայտի կտոր, վորի տակ անպայման միջատներ կլինեն թագկացած:
- Կատարեցեք դիտողություն միջատների վրա. ինչպես են ազդում միջատների վրա արևոտ ու ամպամած յեղանակները: Վճրակեք ևս այժմ միջատները:

Նկ. 22. Թռչունների շուն:

ԹՈՂՈՒՆՆԵՐԻ ԶՎԵԼՈՒ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Թռչունները շատերը սնվում են միջատներով, վոմանք ել հացահատիկներով:

Չմեռ ժամանակ վոչ մեկը կա և վոչ մյուսը. ուստի թռչունները շատ են նեղվում ու սննդի պակասություն զգում:

Այն թռչունները, վորոնք սնվում են հատիկներով, մի կերպ անց են կացնում ձմեռը: Նրանք կտցահարում են ծառերի կեղևները, ձյունի տակ փնտռում են հացահատիկներ և այլն: Մի քանիսը նրանցից, ինչպես որինակ ճնճղուկը, համարյա թե սնվում է մարդկանց սեղանի ավելցուկով. նա պատասպարվում է մարդու բնակարանի մոտ:

Ագռավները սնվում են մսեղենով. սակայն միջատակեր թռչունները կարող են ձմեռ ժամանակ սովամահ լինել, յեթե նրանք չվերու չլինեն գեպի տաք յերկրները, վորտեղ սննդանյութ շատ է ձարվում նրանց համար:

ԹՈՂՈՒՆՆԵՐԻ ԶՈՒՆ

Շատ են անհանգստանում թռչունները մինչև չվերը: Նրանք խումբ-խումբ հավաքվում են ու ծվծվում: Մեծ գծվարությունների յեն հանդիպում նրանք չվելիս: Նրանցից շատերը ձանապարհին վոչնչանում են:

Շատերը գիշատիչ թռչունների բաժին են դառնում, շատերին փոթորիկն է վոչնչացնում, շատերը ծովն են թափվում ու խեղդվում: Մարդիկ ել չեն խնայում թռչուններին: Մեծ քանակությամբ վորսում են ու մորթում:

Նկ. 23. Թռչուններ:

Գրեցեք—վորոնք են սրանցից չվում և վորը մեզ մոտ մնում:

ԶՎՈՂ ԹՌԶՈՒՆՆԵՐ

Ա ն ու ն ն ե ը ը	Ի ն չ ո վ ե ն ս ն վ ու մ

Մ Ե Ղ մ ո տ մ ն ա ց ո ղ ն ե ը ը

Ա ն ու ն ն ե ը ը	Ի ն չ ո վ ե ն ս ն վ ու մ

Հանձնարարություն՝ հագմեցեք այսպիսի տախտակ և լրացրեք:

Ք Ա Մ Ի

Քամին միշտ միատեսակ չի փչում, լինում է ուժեղ և թույլ:

Ուժեղ քամին խոշոր փռասներ է հասցնում մարդուն: Հաճախ նա շարժում է ծառերի ճյուղերը, լուսամուտի ապակիները ու տանիքը պոկում:

Քամին փչացնում է նաև արտը՝ ցորենի ցողունը կոտրում, պառկեցնում է գետնին, թափում է հատիկները և այլն:

Սակայն, փռասների հետ, նա բերում է նաև ոգուտներ. նրա շնորհիվ պտտվում են ջաղացի անիվները և ցորենն աղում, ծովի վրա նա քշում է առազաստանավերը և այլն:

Բացի դրանից, քամին մեծ քանակությամբ զանազան սերմեր է տարածում այս ու այն կողմը:

Ելի Խնչպիսի փռասներ կարող է հասցնել քամին մարդուն:

Ի ի ս ե ց ե ք՝ Տան կտուրի վրա բուսել է խոտ կամ ծաղիկ. Խնչպես առաջ յեկավ նա այնտեղ:

ՔԱՄՈՒ ՈՐԱՅՈՒՅՑ

Հ ո կ տ ե մ բ ե ը

Ամսաթիվ	Քամին փչում էր	Ք ամ ի չ կ ա ը

Հանձնարարություն՝ Կազմեցեք քամուն հետևելու 10-որչա որացույց և ձեր դիտողութիւնը գրի առեք մեջը: Ամսի վերջը պարզեցեք, թե ամբողջ ամսվա ընթացքում քանի որ քամի յե յեղել: Նման որացույց կազմեցեք նաև նոյեմբեր ամսին:

ԻՆՉՈՎ ԿԱՐՈՂ ԵՆՔ ԻՄԱՆՍԱԿ ՔԱՄԻ ԿԱ, ԹԵ ՎՈՉ

Մենք տեսնում ենք, թե Մենք իմանում ենք, վոր ինչպես է քամին շարժում քամի կա: (Ինչո՞վ):

ծառի ճյուղերը. նա շարժում է նաև տերևներն ու ծածանում դրոշակները:

Յերբ քամին փչում է, իմանում ենք, վոր քամի մենք լսում ենք՝ ինչպես կա: (Ինչո՞վ):

տերևները սոսափում են:

Քամին զգում ենք նաև Չգում ենք, վոր քամի յե: մեր մարմնի մաշկով: (Ինչո՞վ):

Տ Ե Ր Ե Ի Ա. Թ Ա Փ

Աշուն է:

Ծառերի տերևների գույնը փոխվեց, մի քանիսը նրանցից դեղնեցին, մի քանիսը կարմրավուն գույն ստացան և այլն: Գեղեցիկ է այս ժամանակ անտառը: Նա բազմագույն է գառնում, աշնանային ցուրտ քամին սրվարվում է անտառի միջով. ծառի տերևները փոփոալով ցած են թափվում ու գետինը ծածկում բազմագույն վերմակով:

Նկ. 24. Տ ե ր ե Ի ա Փ.

Հանձնարարություն՝ Պատասխանեցեք այս հարցերին. գործածեցեք հետևյալ բառերը՝ լսողութիւն, շոշափելիք և տեսողութիւն:

Տերևները ծածկեցին բույսերի արմատները, նրանք այլևս չեն վախենում վոչ մի բանից. բայց բոլոր ծառերի տերևները միաժամանակ չեն թափվում: Ծառերից վոմանք շուտ են մերկանում, վոմանք ուշ:

Դ ի ս ե ց ե Բ՝ թե վոր ծառից են տերևները շուտ թափվում: Կազմեցեք աշնան տերևների հավաքածու:

ՏԵՐԵՎՆԵՐԻ ԳՈՒՅՆԸ ԱՇՆԱՆԸ

Դ Ե Ղ Ի Ն	Կ Ե Ր Դ Ի Ր	Գույնգույն	Կ Ե Ն Ա Ն

Հանձնարարություն՝ Շինեցեք այսպիսի տախտակ և տերևներն ըստ իրենց գույների կպցրեք համապատասխան սյունյակների տակ:

ԿԱՏԱՐԵՅԵՔ ԵՔՍԿՈՒՐՄԻԱ ԴԵՊԻ ԱՆՏԱՌ

Դ ի տ Ե ց Ե ք.

1. Ինչպիսի ծառեր են աճում ձեր մոտակա անտառում՝ փշատերևի, թե՛ սաղարթավոր:
2. Նրանցից վերի տերևներն են թափվում աշնանը:
3. Ինչ գույն ունեն սաղարթավոր ծառերի տերևներն աշնանը:
4. Իրար հետ համեմատեցեք փշատերևի և սաղարթավոր ծառերի տերևների գույներն աշնանը:
5. Կանաչ խոտի փոխարեն ինչո՞վ ե ծածկված լինում անտառի գետինն աշնանը:
6. Թռչունների ձվերը լավ՞ում ե, թե՛ վոչ:
7. Պոկեցեք ծառի կեղևն ու տեսե՛ք՝ ո՞վ ե բուռն դրե՞լ այնտեղ:

Հանձնարարություն՝ 1. Ժողովեցեք տարբեր գույնի տերևներ: 2. Կազմեցեք տերևաթափի պլակատ:

ԳՆՇԵՐՆ ՅԵՐԿԱՐԵՅ, ՅԵՐԵԿԸ ԿԱՐՃԱՑԱՎ

Նոյեմբեր ամիսն ե: Շատ ուշ ե լուսանում, մարդ կարծում ե՝ թե՛ դեռ չի լուսացել, այն ինչ արդեն վեր կենալու ժամանակն ե:

Յերեխաները շտապ-շտապ վեր են կենում, լվացվում են, նախաճաշում ու վազում են դպրոց:

Ճաշից հետո նույնիսկ խաղալու ժամանակ չի մնում, իսկույն մութն ընկնում ե: Աշնանը ցերեկը կարճանում ե, իսկ գիշերն յերկարում:

Յերեխաները գիշերն են դասերը պատրաստում ու գիրք կարդում:

Հետևեցեք, թե մթնելուց հետո ինչքան աշխատանք եր կարողանում կատարել:

- Աշնան ամիսներն են՝
Սեպտեմբեր,
Հոկտեմբեր,
Նոյեմբեր:

ՄԱՐԴՈՒ ՋՄՈՍՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Աշնանը հաջորդում ե ցուրտ ձմեռը:

Ձմռանը գետինը ծածկվում ե խոր ձյունով: Ցուրտն ու սովը կվոչնցացնեն մարդուն, յեթե նա նախորք չպատրաստվի ձմռանը դիմավորելու համար:

Այս պատճառով մարդը նախապատրաստվում ե — սննդի պաշար ե պատրաստում, հացահատիկ, բանջարեղեն, միրգ ե պահում ու ապահովվում ե տաք հագուստով:

Անտառից փայտ ե բերում, սղոցում ու վառելիք պատրաստում:

Մինչև վառարան վառելը անհրաժեշտ ե, վոր մաքրենք ծխնելույղները, թե՛ չե հեշտությամբ հրդեհ կրնկնի:

Մարդն իրան և ընտանի կենդանիների համար ի՛նչպես ե ձմեռվա պաշար պատրաստում:

Մ Ե Ր Փ Ի Ս Ի Կ Ը

Սոսն ու Սաթոն խաղում էին իրենց փխիկի հետ: Փոքրիկ պարանի ծայրին թղթի կտոր են ամրացրել ու վազվզում են սենյակում:

Փխիկն աշխատում է բռնել թուղթը. փխիկը վազեց սեղանի տակ ու դարան մտավ, այս պահին թղթի կտորը նրա առաջով սահեց. հանկարծ ցատկեց ու թաթերով բամբեց թղթին: Փխիկը խլեց յերեսաներից թղթի կտորը ու մտավ թախտի տակը:

Սոսն ու Սաթոն ուրախ քրքջում էին:

Յերեսաները թախտի տակից դուրս բերին կատվին ու սկսեցին նրան փաղաքշել:

— Մայրիկ, մեր փխիկի մազերը տես վոնց են մեծացել,—ասաց Սաթոն իր մորը:

— Այդ մազերը նրա համար են, վոր ձմռանը փխիկը չմրսի:

— Ուրեմն, սա էլ ձմեռվա համար է պատրաստվել հա,—ասացին յերեսաները:

Մ Ո Ի Կ Ը

Մոխրագույն մուկը մարդուն մեծ վնասներ է հասցնում: Յերկար ու սուր առամներով մուկը կրծում է հացահատիկ, միրգ, կան կարասիք, հագուստեղեն և այլն:

Նկ. 25. Մուկը:

Մուկը լավ լսողութուն ունի. փոքրիկ, աննշան փրփսոցն անգամ լսում են նրա փոքրիկ ականջները:

Ամբողջ ամառվա և աշնան ընթացքում մուկը ձմեռվա համար պաշար է պատրաստում. նա քարշ է տալիս դեպի իր բունը հացահատիկ և ամեն տեսակ մթերք:

Մուկը հողի տակ մի քանի ամբարներ է շինում, վորտեղ տեղավորում է իր պաշարը: Յերբ աշունը վերջանալու վրա յե լինում՝ մուկը մտնում է իր բունն ու քուն մտնում. սակայն նա շուտ-շուտ արթնանում է ու սկսում է կրծոտել պահած քաղցր պաշարը:

Մուկը մի տարվա ընթացքում յերեսուն ձագ է բերում, վորոնց կերակրում է կաթով:

Նկ. 26. Իշամուկ:

Մ Կ Յ Ո Ի Ռ

Սկյուռը բնակվում է անտառում՝ ծառի վրա: Նա մեծ ձարպիկովթյամբ ցատկոտում է ճյուղից-ճյուղ. նրա մատները յերկար են, վորոնք իրար հետ չեն միանում. նա ունի ուժեղ ձանկեր, վորոնցով պինդ բռնում է ճյուղերից:

Սկյուռն իր բունը շինում է ծառի խոռոչներում, կամ խոշոր ծառի ճյուղերի վրա:

Փայտի յերկար նուրբ ճյուղերից նա կտր բուն է շինում ու մեջը լցնում տերևներ ու մամուռ:

Սկյուռը սնվում է ընկույզով, կաղինով, սունկով: Իր յերկար մատներով ամուր բռնում է ուտելիքը: Սկյուռը կրծող կենդանի յե. կրծելու ժամանակ նրան ոգնում են չորս յերկար և սուր առամները: Ձմեռվա համար սկյուռը վաղորոք սկսում է պատրաստվել, անդի պաշար է հավա-

Նկ. 27. Սկյուռ:

Նկ. 28. Սկյուռի բունը:

քում: Մարմինը ծածկված է խիտ մազով, այնպես վոր ձմեռվա ցուրտը նրան վոչինչ չի կարող անել:

Սկյուռն ունի հրաշալի լսողություն:

Թշնամին նրան այնքան հեշտությամբ չի կարող իր ձանկը գցել: Սկյուռն իր ձագերին կաթով է մեծացնում:

Վ Ո Ձ Ն Ի

Վոզնին վայրի կենդանի յե:

Նա սնվում է միջատներով, խխունջներով, փորում է հողը և ուտում է մկներին:

Վոզնին հողը քանդում է սուր գնչով ու յերկար ձանկերով: Նրա մարմինը պատած է պինդ փշերով, վորոնք հողի գույն ունեն, այնպես վոր թշնամին նրան հեշտությամբ չի կարող նկատել:

Յերբ վոզնին նկատում է թշնամուն, իսկույն կծկվում է ու գունդ դառնում:

Վոզնու վոտները, կուրծքն ու գլուխը միայն պատած չեն փշերով և հենց այդ պատճառով վտանգի պահին նա բոլորովին թաղցնում է իր վոտները, գլուխն ու կուրծքը փշերի տակ: Յերբ վոզնին կծկվում է, թշնամին նրան ել չի կարողանում փրստ տալ:

Վոզնին վոչնչացնում ու սպանում է նաև թունավոր ոձերին, նա ոգտակար կենդանի յե, ուստի պետք է նրան պահենք ու չվոչնչացնենք:

Նկ. 29. Վոզնի:

I.

Դեղին տերևները ծածկել են գետինը:

Թփերի կողմն են վազում յերկու վոզնի, նրանք հաճախ կանգ են առնում, ող ծծում, հոտ առնում, վախենում են՝ չլինի թե աղվեսի կամ շան հանդիպեն:

Հանկարծ լավեց սայլի ճոճուցը:

Վոզնիները վախեցան. մի ակնթարթում նրանք կուչ յեկան ու ծածկվեցին փշերով:

II.

Յերբ սայլն անցավ, նրանք դարձյալ չեյին համարձակվում տեղից շարժվել:

Նկ. 30. Վ ո ղ ն ի:

Վերջը նրանցից մեկը զգուշությամբ գլուխը դուրս հանեց փշերից ու շուրջը նայեց. յերբ համոզվեց, վոր վտանգ չկա, շարժվեց տեղից, նրան հետևեց մյուսը և այսպես յերկուսն ել շարունակեցին իրենց ճանապարհը: Վոզնիները փնտռեցին խորը տեղեր, ու փոսեր փորեցին. ապա չոր տերևների վրա սկսեցին թնամալվել. տերևները կպան փշերին: Նրանք այդ տերևները բերին ու լցրին փոսերի մեջ: Այսպես նրանք պատրաստեցին ձմեռվա համար իրենց բունը:

Յերբ սառնամանիքներն սկսվեցին, վոզնիները մտան իրենց բները, փաթաթվեցին տերևների մեջ ու ձմեռվա քուն մտան:

Փ Ո Ր Ձ

Պատրաստեցեք՝ բաժակ, ափսե և տաք ջուր:

Սառը բաժակը շուռ տված բռնեցեք տաք ջրի վրա:

Ի՞նչ կընկատեք բաժակի մեջ:

Նման փորձ կատարեցեք նաև ափսեյով:

Ի՞նչ կընկատեք ափսեյի վրա:

Հանեցեք յեղրակացություն՝ ինչի փոխվեց գոլորշին, յերբ նա սառը բաժակին կամ ափսեյին դիպավ:

ՁՈՒՐ ՅԵՎ ԳՈՒՈՐՇԻ

Յերբ ջուրը կրակի վրա տաքացնում ենք, նրա յերեսից գոլորշիներ են բարձրանում. գոլորշի յե բարձրանում նաև ինքնայեռից. ուրեմն ջուրը գոլորշիանում է:

Նման գոլորշիացում կատարվում է նաև բնության մեջ. բնության մեջ ջուրը գոլորշիանում է արեգակի ջերմությունից:

Գոլորշին թեթև է, այդ պատճառով ել նա բարձրանում է ողի մեջ:

Ինչքան ջերմությունը շատ է, այնքան գոլորշիացումը շատ է կատարվում:

Ողի մեջ միշտ գոլորշի կա:

Գիշերները, յերբ գետինը սառչում է, ողի գոլորշիները նստում են գետնի վրա ու ցրտությունից դառնում են փոքրիկ կաթիլներ. սա կոչվում է ցուց:

Դ ի ս ե ց ե Բ՝ Ինչ է լինում ցուղը արևի ծագումից հետո:

Առավոտ ե. կանաչ խոտի ու ծառերի տերևների վրա գոհարների նման փայլվում են ջրի փոքրիկ կաթիլները:

Ծագեց արևը, ու կաթիլները զանազան գույներ ստացան՝ կարմիր, դեղին, կապույտ. սա առավոտվա ցողն է:

Շուտով արևը փռեց իր ջերմ ճառագայթները յերկրի վրա և թաց տերևներն ու խոտերը չորացրեց: Յողը չքացավ:

Ինչո՞ւ:

Դ Ի Տ Ե Յ Ե Ք Յ Ո Ղ Ը

Ո Ր Ա Գ Ո Ւ Ե Կ

Ա մ ի ս	
Ինչպիսի գիշեր էր	Յող կար թե վոչ

Ծանոթություն՝ Կազմեցեք այսպիսի որացույց և հետևեցեք ցողին:

Ձեր դիտողութունները մտցրեք որացույցի մեջ:

Աշնան վերջը, յերբ ցրտերն արդեն սկսվում են, ցողի տեղ դուք կընկատեք յեղյամ:

Յեղյամը սառած կաթիլ է: Գոլորշին դեռ կաթիլ ե դառնում, հետո կաթիլը սառչում և դառնում է յեղյամ:

Հանձնարարություն՝ 1. Իրտեցեք, ինչ կպատահի յեղյամին, արևը ծագելուց հետո:

2. Հավաքեցեք յեղյամ, լցրեք կաթսայի մեջ ու դրեք կրակին. տեսեք թե ինչ կպատահի:

Բ Ա Մ Բ Ա Կ

Ձմեռվա համար մարդը տաք հագուստեղեն է պատրաստում բամբակից:

Բամբակի սերմը ցանում են գարնանը. բամբակի թուփը կոկոններ է հանում. կոկոնները հասունանում են աշնանը, դրա համար ել բամբակի բերքը հավաքում են աշնանը:

Նկ. 31. Բամբակի ծաղկած թուփը:

Բամբակը տանում են գործարան, այնտեղ մաքրում, գտում են, կորիզը հանում, ապա թել են մանում, իսկ

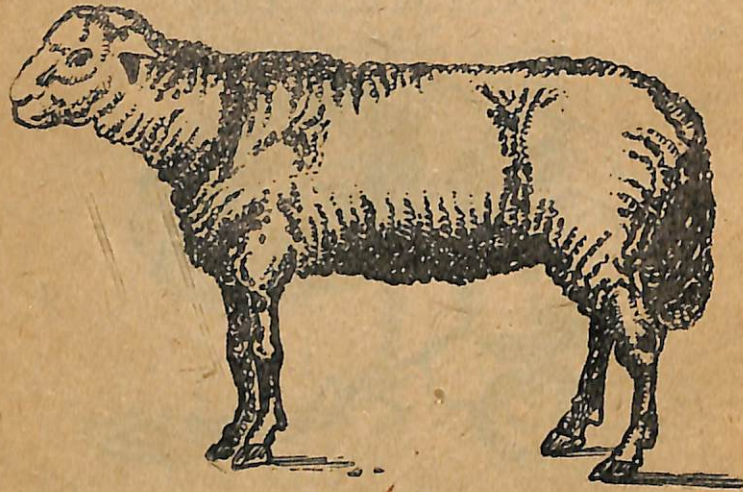
Թեւերից մեքենաներով զանազան կտորեղեններ են գործում:

Կտորեղենից կարում են խալաթ, դեյրա և այլն: Չեր հագուստի մեծ մասը բամբակից և պատրաստված:

Ել ինչի համար ենք գործածում բամբակը:
Դիտեցեք բամբակի թուփը:

Վ Ո Չ Խ Ա Ր

Վոչխարն ընտանի կենդանի յե, նա սնվում է խոտով: Դրա համար նրան խոտաճարակ կենդանի յենք անվանում: Վոչխարը մեծ ոգուտներ է տալիս մարդուն. նրա միան ու ճարպն ուտում ենք, կաթը խմում, մածոն մա-

Ն կ. 32. Վ ո չ խ ա Ր:

կարդում (մերում), կաթից պանիր ենք պատրաստում: Նրա բուրդը մանում ենք և նրանից գուլպաներ և հագուստեղեն գործում:

Թեւը մանում են գործարաններում, գործվածքները նույնպես գործում են գործարաններում մեքենաների միջոցով: Մեքենաներով կտորեղենը հեշտուլթյամբ և շուտ է գործվում, իսկ ձեռքով գործելը դժվար է և յերկար ֆամանակ է պահանջվում:

Ել ինչի համար ենք գործածում վոչխարի բուրդը:

Դիտեցեք վոչխարի կճղակը՝ կիսված է, թե միացած:

Յեզրակացությունները գրեցեք տետրի մեջ:

ՁՍԵՌՎԱ ԲՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՄԱՐԴՈՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

Նկ. 33. Բնությունը ձմռանը:

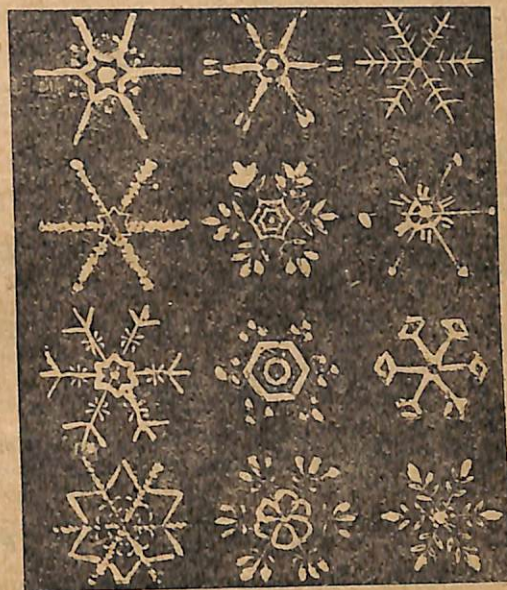
ՀԵՏԵՎԵՑՆԵՐ ՅԵՎ ԳՐԵՑՆԵՐ ՏԵՏՐԵՐԻ ՄԵՁ

1. Առաջին անգամ յերբ յեկավ ձյունը:
2. Ի՞նչ գույն ունի բնությունը:
3. Վ՞եր ծառերն են կանաչ մնացել:

ԴԻՏԵՑՆԵՐ ՁՅԱՆ ՓԱԹԻՂՆԵՐԸ

1. Ժողովեցեք փաթիղները սև թղթի վրա և դիտեցեք, թե ինչի՞ յեն նման:
2. Փաթիղները բնութիւնը իրար նման են, թե վոչ:
3. Ինչո՞վ են նրանք տարբերվում իրարից:

Հանձնարարություն՝ Սպիտակ թղթից ձևեցեք զանազան ձևի փաթիղներ և կպցրեք սև թղթի վրա:

Նկ. 34. Ձյան փաթիղներ:

Պ ա Ր Գ Ե Կ Ե Ք

1. Ձյան փաթիղները անձրևի կաթիլների պես միանգամից են թափվում գետին, թե վոչ:
2. Ուրե՞նք, վ՞երն և ավելի թեթև. անձրևի կաթիլը, թե ձյան փաթիլը:
3. Վերցրեք հավասար մեծութուն ունեցող յերկու բաժակ. մեկի մեջ լցրեք ձյուն, մյուսի մեջ ջուր. բա-

ժակները դրեք կշեռքի նժարի վրա և տեսեք, թե նրանցից վորն ավելի ծանր կլինի:

Դուրս բերեք յեզրակացություն, վորն և ավելի ծանր — ջուրը, թե՛ ձյունը:

4. Մի բաժակ ձյուն հալեք, ջուրը լցրեք ելի նույն բաժակի մեջ և տեսեք, ջուրը տեղավորվեց բաժակի մեջ, թե՛ վոչ:

Յեզրակացություն. — Վորը ավելի լայն ու մեծ տեղ և բռնում՝ ջուրը, թե՛ ձյունը:

ՁՅՈՒՆԸ ՀՈՂԻ ՀԱՄԱՐ ՎԵՐՄԱԿ Ե

Ձյունը գետնի համար տաք վերմակ է, նա սառնամանիքից պաշտպանում է բույսի հատիկներն ու սերմերը, վորոնք գանվում են հողի մեջ:

Յեթե ձյուն չլինի, հողը կսառչի և սերմը կփռասվի: Սառած ու փռասված սերմերն այլևս չեն ծլի:

ՀԱՄԵՄԱՏԵՅԵՔ

Աղբյուրի ջրի մեջ դրեք ձեր ձեռները և տեսեք, ջուրը գո՞լ է, թե՛ սառը:

Ջրհորից ջուր հանեցեք և տեսեք՝ ջուրը գո՞լ է, թե՛ սառը: Հիշեցեք, ի՞նչպես եր աղբյուրի և ջրհորի ջուրը ամառը: Ի՞նչով կբացատրեք այս յերևույթը:

Կատարեցեք այսպիսի փորձեր

1. Շշի մեջ լցրեք սառը ջուր, շիշը փաթաթեցեք մազոտ մորթու մեջ. մի ժամից հետո տեսեք, թե ի՞նչպիսի ջուր կա շշի մեջ՝ սառը, թե՛ գոլ:

2. Լցրեք շշի մեջ տաք ջուր և այս շիշն ել փաթաթեցեք մորթով. մի ժամից հետո տեսեք՝ ի՞նչպիսի ջուր կա շշի մեջ — գո՞լ, թե՛ սառը:

Նույնանման փորձեր կատարեցեք բրդի կտորով:

3. Հանեցի՛ յեզրակացություն՝ Բրդեղենն ու մորթին տաքացնում են ջուրը, թե՛ վոչ:

ԻՆՉՈՒ ՅԵՆՔ ՏԱՔ ՀԱԳՈՒՍՏ ՀԱԳՆՈՒՄ

Բրդեղենն ու մազոտ հագուստը չեն կարող տաքացնել մարդուն. նրանք միմիայն ջերմությունը պահպանում են, ջերմությունը չեն բաց թողնում դուրս և հենց այդ պատճառով ել մենք ձմեռները հագնում ենք բրդեղեն հագուստ, վորպեսզի մարմնի ջերմությունը պահպանի ու դուրս չթողնի:

ՀՈԳՆԱԾ ԺԱՄԱՆԱԿ ՍԱՌԸ ԶՈՒՐ ԶԽՄԵՔ

Շատ փաստակար և հոգնած ու քրտնած ժամանակ սառը ջուր խմելը. նման դեպքում մարդը շատ հեշտությամբ և հիվանդանում:

Այդ պատճառով մարդը դեռ պետք է լավ հանգստանա, հովանա ու հետո ջուր խմի:

Յերեխաներից շատերը վատ սովորություն ունեն — կուլ են տալիս սառցի կտորներ, այս բանը շատ վնաս է կոկորդին:

Ընկերները փոխադարձ կերպով պետք է հետևեն իրար, վոր այդպիսի բաներ չլինեն և յեթե նկատեն, վոր ընկերներից մեկը այսպիսի անմիտ բան է անում, խրատեն նրան ու բացատրեն դրա վնասակարությունը:

ՉՐԻ ՅԵՐԵՔ ՎԻՃԱԿԸ

1. Մառույցը գցեցեք ջրի մեջ և գրեք կրակի վրա հե տ և ե ց ե ք, թե ինչ կպատահի:
2. Ի՞նչ յեղավ սառույցը:
3. Մառույցից ստացված ջուրը յեռացրեք, ի՞նչ կդառնա այդ ջուրը:
4. Քանի վիճակ ունի ջուրը:
5. Թվեցեք ջրի յերեք վիճակը:

Հանձնարարություն՝ Ափսեյով սենյակ ներս բերեք ձյուն և հետևեցեք՝ ինչ կդառնա ձյունը. ափսեհ՝ ձյան ջրով դուրս տարեք սենյակից դուրս և տեսեք՝ ի՞նչ կդառնա ջուրը: Յեղրակացությունը գրեք տետրի մեջ:

ԴԻՏԵՅԵՔ ՍԱՌՈՒՅՑԸ

1. Մառույցը վերցրեք ձեռքով և տեսեք ինչպիսի յե:
2. Հեշտ ե թե վոչ սառույցի վրա քայլելը:
3. Ինչի՞ յե դժվար:
4. Մառույցը գցեցեք ջրի մեջ, ի՞նչ կպատահի նրան:
5. Հանեցե՞ք յեզրակացություն՝ Վճրն ե ավելի թեթև՝ ջուրը, թե սառույցը:

Ի գիտություն՝ Յեթև ուզում ենք սառույցի վրա չսայթաքել, պիտի փոենք սղոցաթեփ, մոխիր կամ ավազ:

Հանձնարարություն՝ Ձեր դպրոցի և տան առաջ շաղ տվեք մոխիր, ավազ կամ սղոցաթեփ:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՇՏՊԱՆՎԵՆՔ ՍԱՌՁԵԼՈՒՅ

Սառնամանիքի ժամանակ մարդու վոտները, ձեռներն ու յերեսը հաճախ սառչում են. յեթե ուզում ենք, վոր այդպես չլինի, պետք ե հետևյալ կերպով վարվենք: Ձեռ-

ները, վոտներն ու յերեսը պետք ե տրորենք յուղով. յուղը պաշտպանում ե մարդուն սառչելուց:

Սառած տեղերը պետք ե ձյունով շփենք, մինչև վոր տաքանա, իսկ ապա պետք ե յուղ քսենք:

Ձեղանից մի քանիսը ձմեռ ժամանակ յերեսը տաք ջրով են լվանում: Սա լավ չե. տաք ջրով լվացած մաշկը ցրտից ճաքճքում ե, ուստի ձեռներն ու յերեսը պետք ե լվանաք սառը ջրով:

ՅԵՂԱՆԱԿԻ ՈՐԱՅՈՒՅՑ

Հ ու ն վ ա ր

Ամսա-թիվ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Յեղա-նակ										

Պայմանական նշաններ՝

Արև Ամպամած
 Ձյուն Քամի

Հանձնարարություն՝ կազմեցեք նման որացույց և լրացրեք:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԵՏՔ Ե ՆԱՅԵՔ ՊՏՂԱՏՈՒ ԾԱՌԵՐԻՆ ՁՄԵՈՐ

Ձյունի ծանրության տակ ծառերի ճյուղերը հաճախ կոտրվում են ու թեքվում, այդ պատճառով հարկավոր ե ծառի ճյուղերի վրայից մաքրել ձյունը:

Այս աշխատանքների ժամանակ փոքրերը շատ բան կարող են անել և ոգնել մեծերին:

Պետք է ծառերն ազատենք կոտորվելուց, վոր ապագայում նրանք շատ միրգ տան:

Հանձնարարություն՝ Քափեցեք ծառերի ճյուղերից ձյունը:

Իհեցեմ՝ թե վոր ծառի ճյուղերն են ձյունի ծանրության տակ ավելի շատ թեքվում՝ սաղարթավոր ծառի ճյուղերը՝ թե՛ փշատերև:

Նկ. 35.

Ճ Ն Ճ Ղ Ո Ի Կ

Մոխրագույն փոքրիկ ճնձղուկը շատ աշխույժ թռչուն է: Նա ամբողջ տարի մեզ մոտ է մնում ու մեզ հետ լինում. նա մյուս թռչունների պես չի չվում դեպի տաք յերկրներ:

Ճնձղուկը սնվում է միջատներով, վորդերով, հացահատիկով ու մրգով:

Մակայն ձմեռ ժամանակ նա մեծ դժվարություններով է կարողանում կերակուր ձարել (ինչո՞ւ). նա ապրում է մարդու մոտ և սնվում է նրա սեղանի ավելցուկով:

Նա հաճախ քչլում է զարմանն ու այնտեղ ցորենի հատիկներ գտնում:

Ճնձղուկն իր բունը շինում է տան կտուրի տակ կամ պատերի ճեղքերում. բունն ամբողջովին ծածկում է փափուկ փետուրներով:

Ի՞նչ ոգուտներ է տալիս մեզ ճնձղուկը:

Հանձնարարություն՝ Ձմեռ ժամանակ կերակրեցեք ճնձղուկին:

ԹՌՉՈՒՆՆԵՐԻ ՍԵՂԱՆԸ

Ձմեռը ճնձղուկները մեծ դժվարություններ են քաշում: Աշնանը նրանք մի կերպ կարողանում են սնունդ ձարել՝ գտնում են հացահատիկներ, ծառերի կեղևների տակ միջատներ, վորոնք ձմեռն անցկացնելու համար պատսպարվել են այնտեղ:

Բայց, ահա յեկավ ձմեռը, ձյունի տակ թաղվեց ամեն ինչ, ճնձղուկներն այլևս չեն կարողանում կերակուր գրտնել: Շատերը նրանցից կոտորվում են սովից:

Նկ. 36. Թռչունների սեղանը:

Մեր պարտականությունն է ազատել ճնձղուկներին սովամահ լինելուց, նրանք մեր բարեկամներն են, վորոնք ազատում են մեր բանջարանոցները վնասատու միջատներից:

Ուրեմն կերակրենք ճնձղուկներին ձմեռը, նրանց համար սեղան պատրաստենք ու ամեն օր փշրանքներ ածենք:

Հանձնարարություն՝ Կազմենք թռչունների սեղան:

Ազոավը գիշատիչ թռչուն է. վորս աներու ժամանակ նրան շատ են ոգնում յերկար և ուժեղ կտուցն ու սուր ճանկերը:

Նա հեռվից լավ է տեսնում իր վորսը, նրա աչքից չի վրիպի վոչ մի արարած — վոչ մուկ և վոչ փոքրիկ ճնճղուկ:

Նկ. 37. Ազոավ:

Ամառ ժամանակ ազոավը մեծ քանակութեամբ ուտելիք ունի. նա կերակրվում է միջատներով, վորդերով, ճնճղուկներով ու նրանց ձվիկներով:

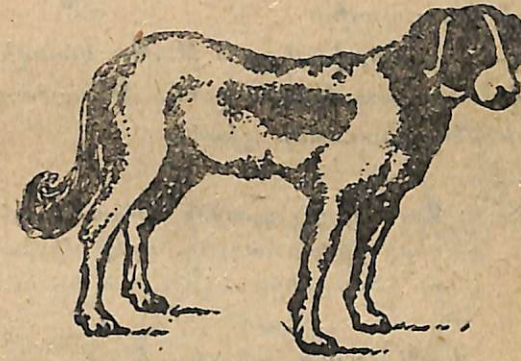
Իսկ ձմեռ ժամանակ նա շատ է դժվարանում կերակուր ձարելու. նա նստում է բարձր ծառի վրա ու կռավում սովից:

Հանկարծ նրա աչքին ընկնում է սատկած անասունի դիակ: Ազոավները խումբ-խումբ հավաքվում են դիակի վրա ու անուշ անում:

Ճնճղուկներն ազոավից շատ են վախենում. հենց վոր լսում են ազոավի կռավոցը, իսկույն թազնվում են:

Շ ու ն

Շունը շատ մտերիմ բարեկամ է մարդուն, նա հրահրում է նրա բակին, վոչխարի հոտին, ոգնում է վորսի ժամանակ և այլն:

Նկ. 38. Ընտանի շուն:

Ջանազան ցեղի շներ են լինում. որինակ՝ տան շուն, վորսի շուն, հովվի շուն և այլն:

Շունն իր տիրոջը հավատարիմ է մնում, հաճախ իր կյանքը գոհում է իր տիրոջն ազատելու համար: Շան հոտառութեանն ու լսողութեանը վերին աստիճանի զարգացած են. լավ հոտառութեան շնորհիվ նա կարողանում է գազանի հետքը գտնել և գողին յերևան հանել:

Շունը սնվում է մսով, հացով և շատ է սիրում վոսկորներ կրծոտել:

Շունը պաշտպանվում է յերկար ու սուր ատամներով: Լակոտներին նա իր կաթով է կերակրում: Լակոտները կույր են ծնվում:

Դիտեցեք շունը

1. Ի՞նչ ցեղի շներ գիտեք ելի:
2. Վ՞եր ցեղին ե պատկանում ձեր շունը:
3. Ձեր շունը մե՞ծ ե, թե փոքր. յերկուր մագ ունի, թե կարճ:
4. Նա ձեզ ի՞նչ ոգուտներ ե տալիս:
5. Ի՞նչպիսի հոտառութիւն ունի. ի՞նչ որինակներով կարող եք ցույց տալ, վոր շունը լավ հոտառութիւն ունի:
6. Ի՞նչով եք կերակրում շանը, կերակուրներից վճրն ե նրան ավելի դուր գալիս:
7. Ի՞նչով ե տարբերվում շան թաթը կառվի թաթից:
8. Ի՞նչով ե պաշտպանվում շունը թշնամուց:
9. Շների ի՞նչ անուններ գիտեք:

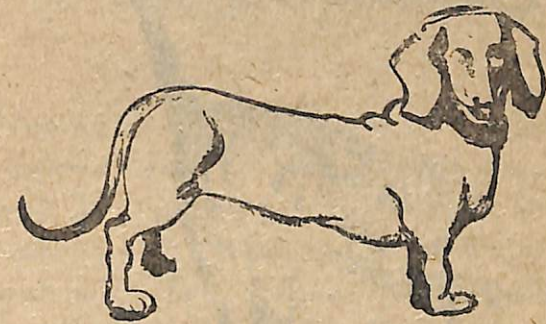
Հանձնարարութիւն՝ Այս հարցին գրավոր պատասխանեցեք: Հարցերը մի արտագրեք. դրեք միմիայն հարցերի համարները ու կողքին դրեք պատասխանը:

Չանագան ցեղի շներ

Հանձնարարութիւն՝ Կազմեցեք տարբեր շների ալբոմ, մակագրեցեք՝ վորը ի՞նչ ցեղի յե պատկանում:

Չանագան ցեղի շներ

Կատու

Ձեզանից ումը կատուն չի գվարճացրել ու իր ոյինբազուկներով ծիծաղ չի պատճառել. թղթի հետ նա խաղում ե, գնդակի հետ թռչկոտում, հեռեից վագ տալիս ե այլն:

Կատուն մաքրասեր ե. նա ժամանակ առ ժամանակ կարգի յե բերում իր մազերը լեզվով:

Մութ տեղերում քայլելիս նրան շատ են ոգնում իր բեխերը. նա բեխերի շնորհիվ մարմինը շոշափում ե ու առաջ շարժվում:

Կատուն լավ հոտառութիւն ունի, նրա լսողութիւնն եւ շատ ե գարգացած. յերբ լսում ե մկան ծվոցը, իսկույն ցատկում ե ու գոհին իր ճիրանների մեջ առնում:

Ճիրանները կառվի գլխավոր զենքն են, այս ճիրաններով ե նա կռվում ու սնունդ ձեռք բերում:

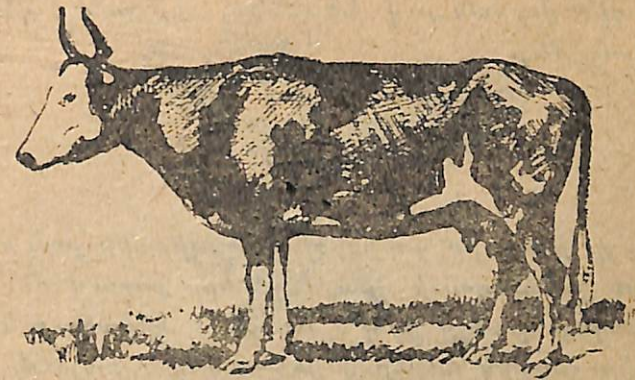
Կատուն այնպես ե քայլում, վոր իսկի չի լավում, այդ նրանիցն ե, վոր նա վոտների մատների յետևում ունի փափում բարձիկներ:

Կատուն յերեք-չորս ձագ ե բերում. ձագերը կույր են ծնվում, մայրը նրանց կերակրում ե իր կաթով:

Հանձնարարութիւն՝ Դիտեցեք կառվի թաթերը. քանի մատ ունի յուրաքանչյուր թաթի վրա, ինչպիսի ճիրաններ ունի Դիտեցեք նրա մատների բարձիկները: Տեսեք ինչպիսի ատամներ ունի կատուն:

Կ ո վ

Մեր Թափյա կովը յերկար ժամանակ արածում եր դաշտում, ապա նստեց ու սկսեց վորոճալ:

Ստամոքսից խոտը յետ ե բերում բերանը, ավելի լավ մանրացնում, ծամում ե ու դարձյալ կուլ տալիս:

Թափյան իր յերկար պոչով քշում ե ճանձերին ու մժղուկներին:

Թափյան ունի յերկար ու սուր յեղջուրներ. այս յեղջուրներով նա պաշտպանվում ե թշնամուց:

Հանձնարարութիւն՝ Դիտեցեք կովի կճղակը՝ կիսված ե նա, թե վոչ:

Ի ն շ ո գ ու ւ ան ե ր ե տ ա լ ի ս կ ո վ ը

Մեծ ոգուաներ ե տալիս կովը մարդուն:

Նա տալիս ե կաթ, կաթից պատրաստում ենք կարագ, պանիր, մածուն ե այլն:

Կովը տալիս ե միս ե կաշի:

Նրա կաշին գործ ենք անում կոշիկների համար: Ամառ ժամանակ կովին պահում ենք դուրսը բակում, իսկ ձմեռը՝ տաք գոմում:

Գոմը պետք է լինի մաքուր, տաք և չոր, վորպեսզի կովը չհիվանդանա:

Մարդը կովի համար ձմեռվա պաշար է պատրաստում՝ դարման, խոտ և այլն:

Կովին վորքան լավ խնամենք, այնքան ավելի շատ կաթ կտա մեզ:

Խ ո զ

Մայր խոզը իր գոճիների հետ միասին բակ են դուրս յեկել ու ցանկապատի վրա մեջքները քորում են:

Յերկար դուռնչը ցցել է առաջ ու կերակուր է փրնտուում, իր փոքրիկ աչքերով դես ու դեն է նայում, վոր վոչ մի բան չթողնի ու ամեն բան լավի-ուտի:

Ականջները հաճախ շարժում է ու վայնասուն բարձրացնում:

Վողնաշարի վրա յերկար ջագատ ունի բսած, վորը գետնին քսելով է ման գալիս:

Կարճ պոչը աղեղի ձև է ընդունել ու դես-դեն է շարժվում: Խոզն իր դուռնչը գործ է ածում վորպես փո-

ղիչ, նրա միջոցով նա փորում է հողը և ուտում վորդեր, բույսեր, տերևներ, մի խոսքով ուտում է ամեն ինչ:

Նա շատ է սիրում վայրի կաղին:

Նկ. 45. Վայրի կաղին:

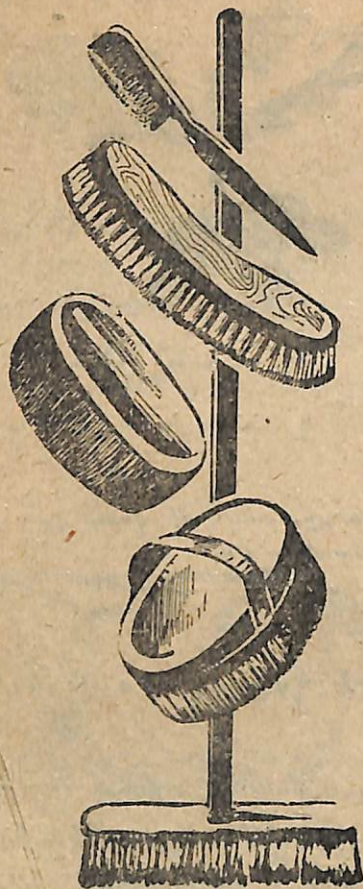
Գիտեցե՛ք՝ Խոզի վոտները, ամեն մի վոտի վրա քանի մատ ունի և ինչպիսի մատներ են:

Խ ո զ ի ո գ տ ա կ ա ը ո թ յ ու լ ն ը

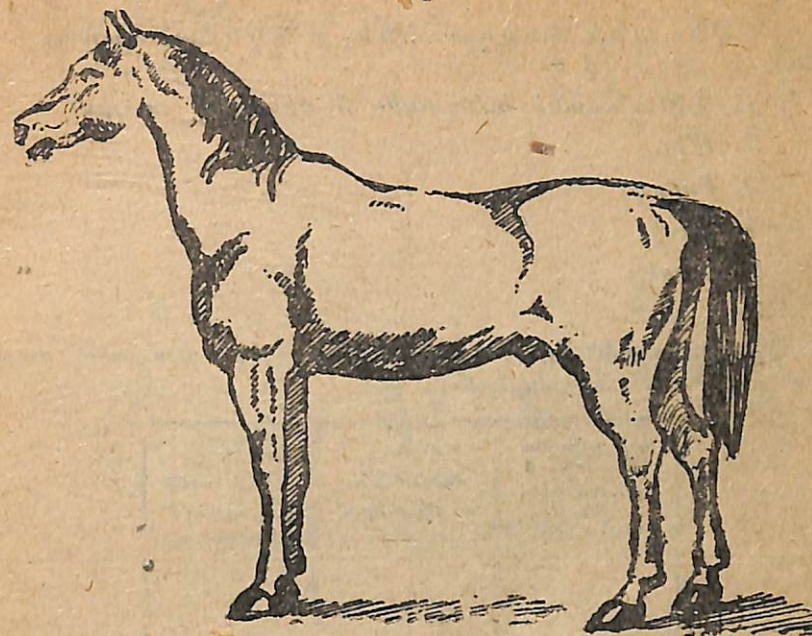
Խոզը շատ ոգուտներ է տալիս մարդուն. նա տալիս է մեծ քանակությամբ միս, ճարպ, կաշի և մազ:

Խոզը շատ արագ է բազմանում. նա տարին յերկու անգամ է ծնում, ամեն ծնելիս յոթ-ութ հատ գոճի յե բերում:

Խոզն իր գոճիներին կերակրում է կաթով:

Այս նկարի միջոցով թվեցեք, թե ինչեր են պատրաստում
խողի Չագառից:

Չին մարդուն շատ ոգուտներ է տալիս. նրա միջոցով
մարդը ճանապարհորդում է, բեռներ է կրում: Նրա կաշ-
վից փոսնամաններ ենք պատրաստում և այլն:

Չին սիրուն կենդանի չէ. մի տեսք նրա յերկար
մարմինը, գեղեցիկ պարանոցը՝ վրան խիտ բաշը թափած:

Չին շատ լավ լսողութուն և տեսողութուն ունի,
նա լսում է ամենաչնչին ձայնն անգամ:

Քայլելիս ձին շուտ չի հոգնում, վորովհետև նրա
փոսները և մանավանդ յետին փոսները շատ ուժեղ են:

Չին իր յետևի փոսների շնորհիվ պաշտպանվում է
թշնամուց:

Չին կերակրվում է խոտով, ուտում է նաև գարի:

Չին իր քուռակին կերակրում է կաթով:

Հանձնարարություն՝ Դիտեցեք, ձիու սմբակները բաժանված են,
թե վոչ:

Չեր յեզրակացութունը գրեք տեսրոս:

Ա Ն Կ Ե Տ Ա

Ընտանի կենդանիների ոգոււտները

1. Վոթր ընտանի կենդանին և մեզ կաթ տալիս:
2. Միս,
3. Բուրդ,
4. Մազ,
5. Ծարպ:

Հանձնարարություն՝ Գրավոր պատասխանեցեք այս անկետայի հարցերին:

Վոթր ընտանի կենդանին և սնվում մսեղենով	Վոթր և սնվում խոտաբույսերով	Վոթր կենդանին և ամեն ինչ ուտում

Հանձնարարություն՝ Կազմեցեք այսպիսի անկետա և ամեն մի սյունյակի տակ գրեցեք պատասխանը:

Ի Մ Ա Յ Ե Ք

Նկ. 48. Ո՞ւմ վոտներն են:

Նկ. 49. Ո՞ւմ ալանջներն են:

Նկ. 50. Ո՞ւմ պոզերն են:

Հանձնարարություն՝ Գրեցեք—վոթր ընտանի կենդանու ձագերը կոչվում են — դառ, լակոտ, ձագ, քուռակ, մարուկ, ուլ, խոճկոր...

Կատուն մլավում և

Ձին խրինջում

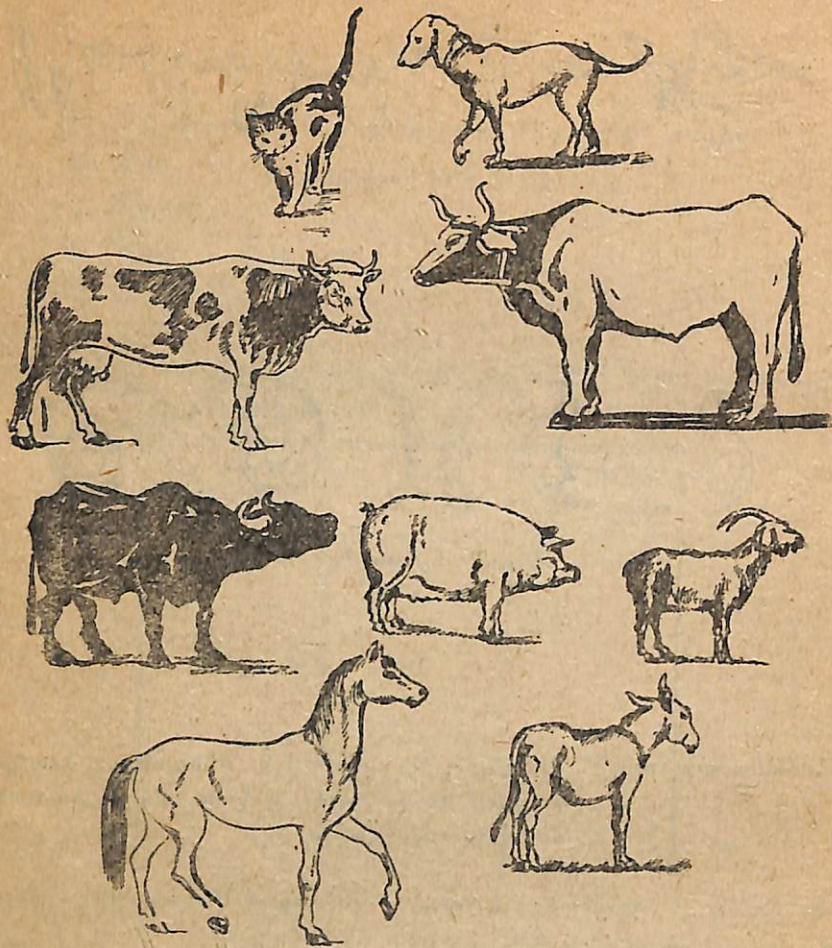
Կովը

Վոչխարը

Շունը

Խոզը

Այծը

Նկ. 51. Ընտանի կենդանիներ:

**ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԵՇ ՈՒՇԱԴՐՈՒ
ԹՅՈՒՆ Ե ԴԱՐՉՆՈՒՄ ԱՆԱՄՆԱՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐ-
ԳԱՑՄԱՆ ՎՐԱ:**

Ընտանի կենդանիները հարկավոր են մարդու համար. մարդուն պետք են գալիս նրանց միսը, կաշին, բուրդը, կաթը և այլն. հենց այս պատճառով ել խորհրդային իշխանությունը հոգուս և անասնաբուծության զարգացման ու աճման մասին:

Հիմնված են բազմաթիվ ֆերմաներ, վորտեղ անասուններին պահում, նայում, խնամում են հրաշալի կերպով: Փերմաների գոմերը մաքուր են, արևոտ և տաք: Հատակը տախտակից է, վորը ամեն ոք լվացվում, մաքրվում է:

Ամեն մի անասուն ունի իր առանձին մուտքը դարմանի համար:

Հիմնվել են բազմաթիվ անասնաբուծական կայաններ, վորտեղ բժշկում են ու առողջացնում հիվանդ անասուններին:

Սորհրդային իշխանությունը լույս է ընծայում բազմաթիվ զբքեր անասնապահության զարգացման վերաբերյալ:

Հանձնարարություն՝ Երեկոթիա կազմակերպեցեք դեպի անասնաբուծական ֆերման, տեսեք անասունների տարբեր ցեղեր:

Նկ. 52. Կովերի համար գոմ:

ՎԱՅՐԵՆԻ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐ ՅԵՎ ԴԱԶԱՆՆԵՐ

Ն ա պ ա ս տ ա կ

Ձյունով ծածկված դաշտի միջով արագ վազում ե փոքրիկ նապաստակը, ականջները խլշում: Նա վախում ե թշնամուց:

Մաստիկ սոված ե նա. բանջարանոցում ել բան չկա ուտելու, հացահատիկի դալար ծիլերն ել ծածկվել են ձյունով:

Նկ. 53. Նապաստակ:

Մի բանի անգամ ձյունը յետ ե տալիս ու կրճոտում ե հացահատիկի ծիլերը, կամ ծառի կեղևն ե սկսում կրճոտել:

Նապաստակը հանկարծ նկատեց շանը, նա իր լականջները փռեց մեջքին ու պոռկ... փախավ: Շունն ել նրա հետևից: Նա շատ ե դժվարանում գառիվայրով վազել, նրա կարճ վոտները շատ են խանգարում, իսկ զարիվերով նա ուղղակի պանում ե. նրա յետևի յերկար վոտներն այս դեպքում ազատեցին նրան: Նապաստակն ազատվեց շների սուր ատամներից:

Հանձնարարություն՝ Դիտեցեք նապաստակի շրթունքը, վոտները, ինչպես ե նրա վերին շրթունքը, հետևեցեք նապաստակի, կամ ճագարի աչքերին, ննջելու ժամանակ:

Նապաստակը բազմաթիվ թշնամիներ ունի — մարդը, գազանները, գիշատիչ թռչունները, բոլորը սիրում են նրա համեղ միսը:

Մարդը վորսում ե նրան, ուտում միսը, իսկ կաշին ել գործ ե ածում գանազան կարիքների համար:

Նապաստակը շատ արագ ե աճում, բազմանում, տարին չորս-հինգ անգամ ծնում ե, ամեն ծնելիս չորս-հինգ ձագ ե բերում:

Իր ձագերին նապաստակը կերակրում ե կաթով:

Գ ա յ Լ

Գայլը գիշատիչ կենդանի յե, նա սնվում ե մսեղենով, վորսի ժամանակ նրան շատ են ոգնում հոտառությունը, լսողությունն ու տեսողությունը:

Գայլը հեռվից նկատում ե վորսին, թագուն, սուս ու փուս մոտենում ե ու հանկարծ վրա ընկնում ե վորսի վիզը կտրում իր սուր ատամներով:

Յերը վորսը կարողանում ե ազատվել ու փախչել, գայլը մեծ արագությամբ սկսում ե վազել վորսի հետևից. նա լավ ե վազում, վորովհետև հենվում ե միմիայն մատների վրա:

Չմեռ ժամանակ գայլերը դժվարանում են կերակուր ձարել, սոված գայլերի վոհմակները սկսում են շրջել դաշտերը, անտառներն ու վոհնար: Յերբ քաղցը նրանց սաստիկ նեղում է, նրանք նույն իսկ համարձակվում են գյուղերի վրա հարձակվել և փախցնել անասուններ:

Գայլի ձագերը կույր են ծնվում, վորոնց մայրը կերակրում է իր կաթով:

Ա. դ վ ե ս

Գաղտագողի յե մոտենում աղվեսը հավաքնին: Նա շատ է դժվարանում սնունդ ձարել ձմեռ ժամանակ: Ամառները հեշտ է սնունդ ձեռք բերում. նա ուտում է նապաստակներ, թռչուններ, մկներ և այլն:

Գետակների մեջ վորսում է ձկներ, խեցգետիններ ու անուշ անում: Նրան ոգնում են իր սուր ճանկերն ու կտրիչ առամները:

Ահա հավաքնին մոտեցավ աղվեսը քանդեց պատի տակի հողն ու ներս սողաց:

Հավերից մի քանիսի վզները կտրեց, իսկ մեկին առնելով բերանը, վազեց դեպի իր վորջը:

Նա իր բունը շինել է թփերի մեջ, վոր թշնամին հեշտությամբ հնկատի նրան:

Մարզը թշնամի յե աղվեսին, հավերի գողին:

Աղվեսի կաշին ոգտագործում ենք վերարկուների ու գլխարկների համար:

Չափից շատ կերակուր ունի աշնանը արջը:

Այս ժամանակ անտառը լիքն է լինում հասունացած մրգով: Ման է գալիս արջը անտառում, մանգալիս նա իր ամբողջ թաթն է դնում գետնին, այդ պատճառով վազել չի կարողանում նա իր վտաների շարժուն մատները այնպես է ոգտագործում, ինչպես ձեռքեր: Մատների շնորհիվ նա բարձրանում է ծառերի ու ժայռերի վրա, ուժեղ մատներով նա դիմադրում է թշնամուն:

Արջը իր թաթի մի հարվածով թշնամուն զլորում է գետին: Արջը գիտե նաև լավ լողար:

Շատ սնունդը նրան գիրացրել է, սակայն ահա մոտեցավ ձմեռը. անտառում միրգը պակասեց, նա մտավ իր վորջը ու քաղցր մրափեց:

Մարդը վորսում է արջին, նա ոգտագործում է նրա միսը, ձարպն ու կաշին:

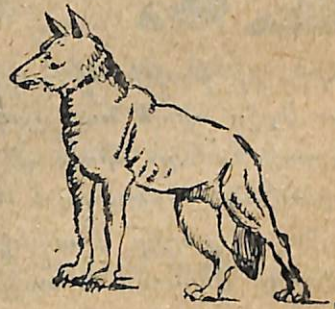
Վ. 6 ր դ ա զ ա ն ը ի ն չ 6 Վ է ս ն վ ու մ

1. Թվեցեք վայրենի կենդանիներ
2. Նրանցից վորն է սնվում մսով
 ծառի պտղով
 խոտաբույսերով

- 3. Վորն է ապրում վորջում
- 4. Սրանցից վորն է ձմեռվա պաշար պատրաստում

Հանձնարարություն՝ Գրավոր կերպով պատասխանեցեք այս հարցերին. հարցերը տետրերի մեջ չարտագրեք. դրեք միայն հարցերի համարներ ու գրեցեք պատասխանները:

ՎՍՅՐԻ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐ ԿԱՄ ԳՍՁԱՆՆԵՐ

Հանձնարարություն՝ Կատարեցեք երսկուրսիա դեպի կենդանաբանական այգի, կամ թանգարան: Կազմեցեք վայրի կենդանիների արևոմ:

ՉՄԵՌՎԱ ԱՄԻՍՆԵՐՆ ԵՆ՝

- Դեկտեմբեր,
- Հունվար,
- Փետրվար:

Դեկտեմբերը տարվա վերջն է, ձմեռվա սկիզբը: Հունվարը՝ նոր տարվա սկիզբն է և ձմեռվա կեսը:

ԳԱՐՆԱՆ ԲՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՄԱՐԴՈՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

ԴԻՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐԵՅԵՔ ՉՅՈՒՆԻ ՀԱՎՎԵԼՈՒՆ

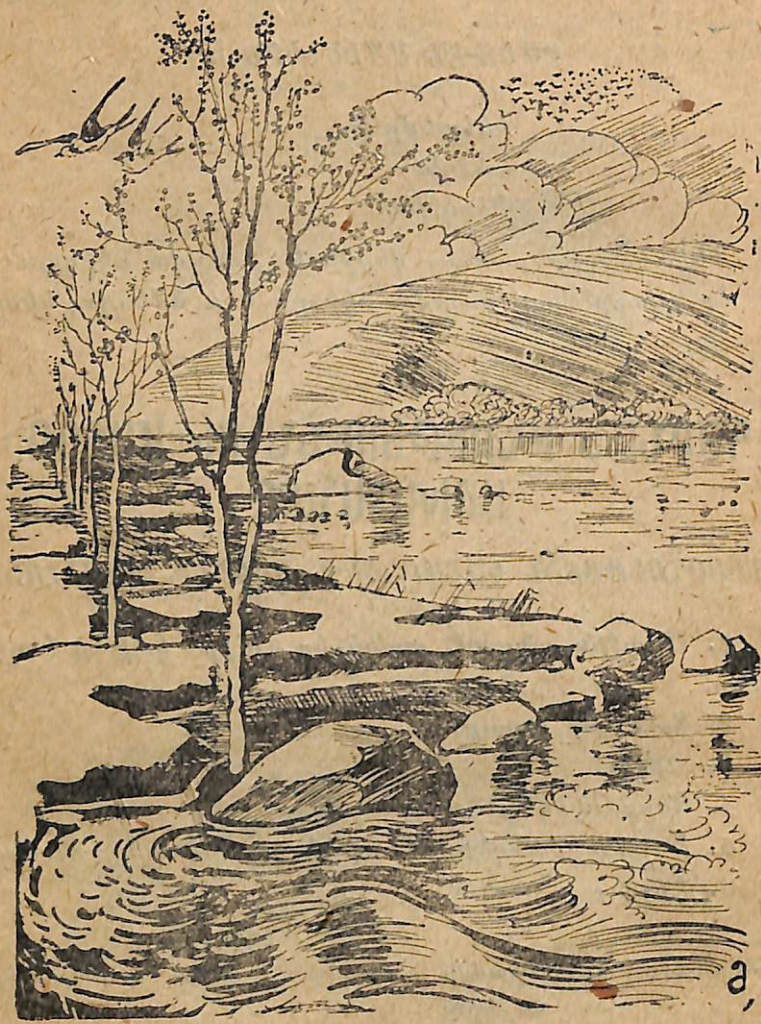
1. Առաջին անգամ տանիքից յերբ կաթեց հալված ձյունը.
2. Տան վեր կողմը.
3. Ինչո՞ւ.
4. Յերբ սկսվեց ձյունի հալոցը.
5. Ինչպիսի տեղերում ավելի շուտ հալվեց ձյունը.
6. Ինչո՞ւ:

Հանձնարարություն՝ Գրավոր պատասխան տվեք յուրաքանչյուր հարցին:

ՁՆԾԱՂԻԿՆ ԻՆՉՈՒ՞ ՅԵ ՇՈՒՏ ԴՈՒՐՍ ԳԱԼԻՍ

Գարնան հոտը փչեց, ողը տաքացավ, ձյունն սկսեց հալվել, ձնծաղիկը գլուխը հանեց:

Յերեխաները դուրս յեկան դաշտը ճնձաղիկ փնտռելու:
Ամենից շուտ Մարոն գտավ ճնձաղիկ և ուրախ-
ուրախ բացականչեց.

Նկ. 55. Նոր գարնան նկարը:

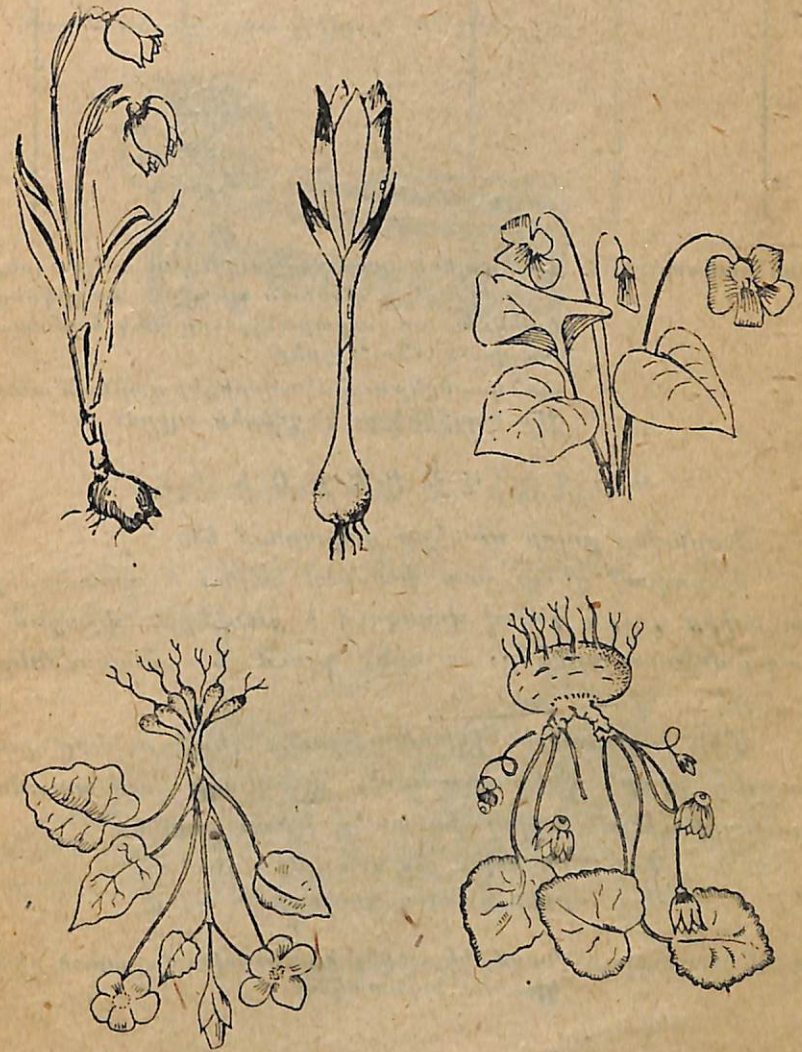
— Մենք ել գտանք, մենք ել, — ամեն կողմից ձայն
տվին մյուսները:
Յերեխաների ուշադրությունը զրավեց ճնձաղիկի
արմատը:

Ուսուցիչը բացատրեց, վոր արմատի մեջ հյուսթ ե
լինում, վորով սնվում ե բույսը:

Նրանք մի քանի հատ ճնձաղիկ հանեցին, դրին կավե
ամանների մեջ ու հետները բերին:

Հանձնարարություն՝ Ձնձաղիկ գտեք, հանեցեք արմատով ու
գնեցեք:
Ելի վճիռ ծաղիկներն են շուտ դուրս գալիս:

ԳՍՐՆԱՆԱՅԻՆ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

ԳԱՐՆԱՆ ԱՎԵՏԱԲԵՐ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

Ո Ր Ա Գ Ո Ւ Ե Կ Կ

Ծաղիկի անունը	Յերբատաք	Վերականգնող սաք	Ի՞նչ գույնի յե	Հոտ ունի՞ թե վոչ

Հանձնարարություն՝ 1. Այսպիսի որացույց կազմեցեք ու լրացրեք: 2. Կազմեցեք գարնան առաջին ծաղիկների կոլեկցիա ու յուրաքանչյուրի տակ համապատասխան անուն գրեք: 3. Նկարեցեք ու գունավորեցեք գարնան առաջին ծաղիկները, կազմեցեք ալբոմ:

Գ Ե Տ Ի Վ Ա Ր ԱՐ ՈՒ Մ Ը

Գարնանը բոլոր գետերը վարարում են:

Վարարած գետը շատ վնասներ կարող է պատճառել. նա ավից դուրս գալով վողովում է ցանքերը, փչացնում բաղ-բանջարանոցները, այգին, քշում է անասունները և այլն:

Մեր խորհրդային իշխանությունը գետի ավերը պլան-դացրեց պարիսպներ քաշելով, վորպեսզի աշխատավոր գյուղացիության հալալ վաստակը շուրը չտանի:

Գարնանն ինչո՞ւ յեն վարարում գետերը. Այս հարցին գրավոր պատասխան տվեք:

Հանձնարարություն՝ Կազմակերպեցեք եքսկուրսիա վարարած գետը դիտելու նպատակով:

Մ Ե Ր Մ Ա Ձ Տ ՈՒ Մ

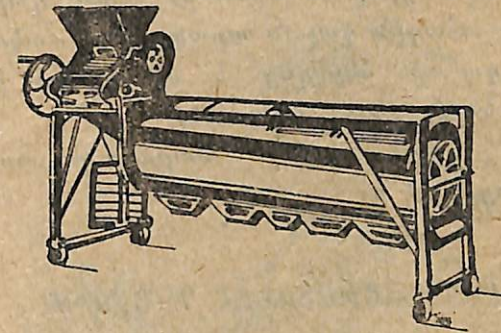
Գարնան բացվելուն պես մեր գյուղի կարմիր ամբարի բակում սերմագտիչ մեքենան սկսեց աշխատել:

Մեքենան սերմը զտում է մի ակնթարթում:

Սերմացու խոշոր հատիկներն առանձին է ջոկում, միջակները՝ առանձին, անպետքն էլ առանձին:

Սերմը պետք է ջոկել նրա համար, վորպեսզի ցանելու սերմի հետ խառը չլինեն անպետք, վնասակար մոլախոտերի սերմերը:

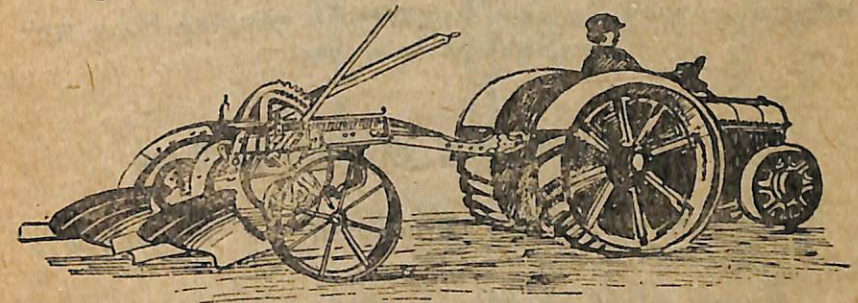
Զտած սերմը շատ բերք է տալիս:

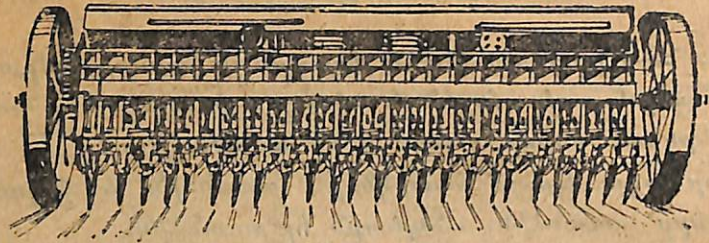
Նկար 58. Սերմագտիչ:

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐ ՈՒ ՑԱՆԲԸ

Գարնանը կոլտնտեսականների դաշտերում մեծ աշխատանք է յեռում:

Նկար 59. Տրակտոր:

Սերմացան:

Կոլխոզնիկներն աշխատանքի յեն դուրս գալիս: Հողը պարարտացրել են աշնանը, այժմ վարում են: Տրակտորն ահագին դաշտն արագ-արագ ահոսում է: Ուրեմն, դաշտը հերկվեց և տրակտորի փոխարեն սերմացան մեքենան սկսեց աշխատել:

Մեքենան շարքով է ցանում տարբեր կուլտուրաները ու հեան էլ փոցխում է:

ԳԱՐՆԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ ԴԱՇՏՈՒՄ

1. Յերբ հերկվեց դաշտը.
2. Ինչո՞վ հերկեցին.
3. Ի՞նչ ցանեցին.
4. Ինչո՞վ ցանեցին.

Հանձնարարություն՝ Հարցերը փոխադրեցեք տետրերի մեջ ու պատասխաններն էլ գրեցեք:

ՅԵՐԵԿՆ ՈՒ ԳԻՇԵՐԸ ՀԱՎԱՍՍԱՐՎՈՒՄ ԵՆ

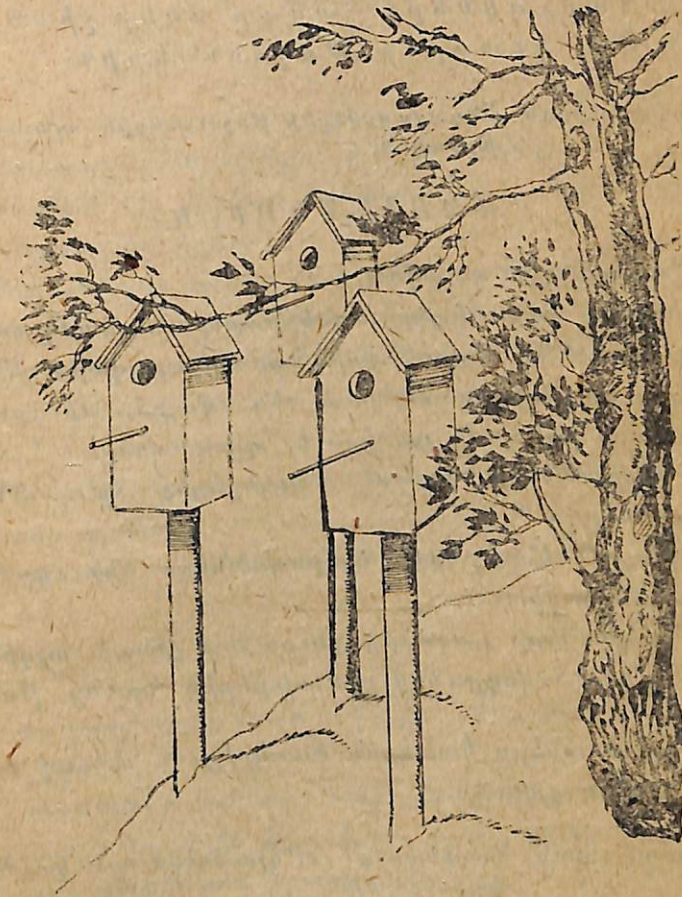
Գարնանը ցերեկն հետզհետե սկսում է յերկարել, գիշերը կարճանալ:

Մարտի 21-ին ցերեկն ու գիշերը հավասար են լինում. ցերեկն էլ 12 ժամ է, գիշերն էլ:

Հանձնարարություն՝ Վերցրեք քառակուսիներով մի թերթ, հաշվեցեք 24 քառակուսի, շուրջը գծեցեք: Համրեցեք 12 քառակուսի, սատխտով սեացրեք՝ սա կլինի գիշեր. մնացած 12-ը թողեք մաքուր, սա էլ կլինի ցերեկ, տակը մակագրեցեք՝ «ցերեկն ու գիշերը հավասար են»:

Տ Ե Դ Ե Կ Ա Ն Ք

Մարտի 31-ին ցերեկը հավասար է 13 ժ., գիշերը՝ 11 ժ.
Ապրիլի 13-ին » » 14 » » 10 »
Ապրիլի 27-ին » » 15 » » 9 »
Մայիսի 11-ին » » 16 » » 8 »
Մայիսի 29-ին » » 17 » » 7 »

ԴԻՄԱՎՈՐԵՅԵՔ ԹՌՉՈՒՆՆԵՐԻՆ

Գարնան շերմությունից արթնացավ բնությունը:

Տաք յերկրներից յերգող թռչուններն յեկան. մենք ուրախ դիմավորեցինք նրանց. ինչո՞ւ չպետք է ուրախանայինք նրանց գալով, չէ՞ վոր նրանք վոչնչացնում են մեր բերքի թշնամի—միջատներին:

Մեր դպրոցում կազմակերպված է թռչուններին պաշտպանող խմբակ:

Այս խմբակը բազմաթիվ պլակատներ գրեց ու փակցրեց ինչպես դպրոցում, նույնպես ել գյուղում:

1. Դիմավորեցեք թռչուններին.
2. Սարյակների համար բներ շինեցեք.
3. Մի կոտորեք թռչուններին:

Հանձնարարություն՝ Անդամագրվեցեք թռչուններին պաշտպանող խմբակին:

Թ Ռ Չ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Ի Ո Ր

Գարնանային առավոտ է.

Դպրոցի բակում յերեխաներն ուրախ աղմկում են նրանք գնում են թռչունների համար «քաղաք» շինելու: Նրանցից մի քանիսը տանում են մուրձ, մի քանիսը պատրաստի բներ, մի քանիսն ել պլակատներ:

«Յերեխաների բանակ, սովորեցեք թռչուններին պաշտպանելը»:

«Թռչունները բերքի պաշտպաններն են», գրված է պլակատների վրա:

Յերեխաները քաղաքից դուրս նոր շինած այգին յեկան: Ուրախ ճավողյունով դիմավորեցին նրանց թռչունները:

Բերած աները կախեցին ծառերից ու յերգով ուրախ վերադարձան դպրոց:

Հանձնարարություն՝ Մասնակցեք «Թռչունների որ» կազմակերպելու գործին:

Ս Ա Ր Յ Ա Կ Ն Ե Ր

I.

Գարնանը սարյակներն ուրախ ճավողյունով յեկան. շատ հոգնած են, յերկար ճանապարհ են անցել, անազխ տանջանքներ են կրել:

Գալուն պես նրանք բների հոգս քաշեցին:

Եգ ու վորձ սարյակները սկսեցին բուն շինել:

Սուստից մինչև իրիկուն նրանք անդադար աշխատում են՝ բերում են խոտ, փետուր, բմբուլ, բուրդ և բնի մեջ դարսում:

Բունը վերջացնելուց հետո եգ սարյակը ձվեր ածեց ու նստեց վրան:

Նրան կերակրում եր վորձ սարյակը:

II.

Տասնչորս օրից հետո ձվերից փոքրիկ սարյակներ դուրս յեկան:

Սարյակների համար ամենադժվար ժամանակն է, հարկավոր է ձագերին կերակրել, շատ անունդ է պահանջվում, այդ պատճառով նրանք օրն ի բուն կրում են, հա

կրում՝ բզեզներ, թրթուրներ, զանազան միջատներ, ճիւճուներ և ուտեցնում են ձագերին. սրանով սարյակները մեծ ոգուտներ են տալիս մեր ցանքերին:

Տասներկու որից հետո եգ ու վորձ սարյակները սկսում են ձագերին թուշել սովորեցնել. սկզբում բնի չորս կողմը, ապահով տեղ փոխադրեցին, ապա հեռու տեղեր տարան և այլն:

Այսպիսով փոքրիկ սարյակները սովորեցին թուշելն ու միջատներ վորսալը:

ԴԻՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ՍԱՐՅԱԿԻ ՎՐԱ

Յ Ե Ր Բ

1. Յեկավ սարյակը.
2. Չվեր ածեց.
3. Դուրս յեկան ձագերը.
4. Ի՞նչ եր ուտեցնում սարյակը ձագերին:
5. Սարյակը մեզ ի՞նչ ոգուտներ է տալիս:

Հանձնարարություն՝ Գրավոր պատասխանեցեք այս հարցերին:

Մ Ա Ջ Ա Փ Ո Խ Ո Ի Թ Յ Ո Ի Ն

Աշնանը կենդանիները ցրտից պաշտպանվելու համար խիտ մագերով ապահովվեցին, թռչուններն ել՝ բմբուլներով: Սակայն, յեկավ գարունը:

Ողբ տաքացավ.

Կենդանիներն ու թռչուններն ազատվեցին խիտ մագերից ու բմբուլից:

Հանձնարարություն՝ Շունն ու կատուն պարնանը մագերը փոխում են, թե վոչ:

Դիտեցեք նաև ընտանի թռչուններին՝ ճընճ-յուկներից բմբուլ թափվում է, թե վոչ:

ՄԻՋԱՏՆԵՐԸ ԶԱՐԹՆԵՅԻՆ

Գարնան արեգակը տաքացրեց գետինը.

Հողի ու ծառերի կեղևների տակ գտնվող միջատները զգացին տաքությունն ու դուրս յեկան:

Արեգակի ջերմությունից միջատների ձվերն ել տաքացան ու փոքրիկ միջատներ դուրս սողացին:

Գարնան հոտը ճանճն ել զգաց ու վառարանի անկյունից բզզալով դուրս թռավ:

Սարդը վոստայն հյուսեց, վորս բռնելու համար:

Մըջյունները դուրս թափվեցին բներից ու աշխատանքի անցան:

Մեղուն սզտգալով թռավ գեպի ծաղիկները. ծծում է ծաղիկների քաղցր հյութը մեղր պատրաստելու համար:

Հանձնարարություն՝ Դիտողության տեսքում նշանակեցեք՝ առաջին անգամ վոր միջատը տեսաք: Վորտեղ տեսաք:

Մ Ի Ջ Ա Տ Ն Ե Ր

Հանձնարարություն՝ Թվեցեք, թե այստեղ ինչ միջատներ են նկարած. գրեցեք յուրաքանչյուրի անունը:

Ճ Ա Ն Ճ

Տը՛զզ, տը՛զզ.—տգտգաց ճանճը.

Ուրախ-ուրախ ուղղեց թևերն ու վառարանի անկյու-
նից դուրս թռավ:

Սոված է, կերակուր է
փորոնում:

Շտապեց դեպի սեղանը,
զբոսանք կատարեց, սակայն
այնպես լավ եր մաքրած,
փոր փոշինչ չգտավ. դուրս
թռավ:

Պատշգամբի վրա Արե-
վիկն ու Լուսիկը նախաճա-
շում էյին.

— Բը՛զզ, տը՛զզ,—ուրախ տգտգաց ճանճը ու յերե-
խաների մոտ վազեց. յերբեմն հացին նստեց, յերբեմն
պանրին, յերբեմն ել նրանց այտերին:

Զայրացած յերեխաները ձեռքով քշեցին անկոչ
հյուրին:

Ճանճը թռավ դեպի աղբանոցը.

Ո՛հ, ինչեր ասես, փոր այնտեղ չլիներ. կճեպներ,
նեխված, հոտած մուկ, մի խոսքով նրա համար սիրելի
շատ բան կար:

Չէ՛ փոր ճանճը սիրահար է ամեն տեսակ կեղտոտու-
թյունների. այս կեղտոտությունը նա փոխադրում է մեր
կերակրի վրա ու մենք հիվանդանում ենք:

Դ ի ս ե ց ե Բ՝ Ճանճը քանի փոտ ունի:

ՊԱՅԲԱՐԵՑԵՔ ՃԱՆՃԻ ԴԵՄ

Ճանճը խիստ վրասակար միջատ է, ուստի պետք է
պայքարել նրա դեմ. գեղատներում ծախվում են ճանճ
փոշնչացնելու դեղեր:

Բացի այդ, կերակուրը ծածկված պետք է լինի բա-
րակ քողով: Բնակարանը, բակը պետք է մաքուր պահենք,
փորպեսզի ճանճը ուտելու բան չգտնի:

ԴԻՏԵՑԵՔ.—ՍԵՐՄՆ ԻՆՉՊԵՍ Ե ԾՂՈՒՄ

Ա. շխատանք 1.

Վերցրեք լոբու կամ սիսեռի հատիկներ ու ածեցեք
ջրի մեջ: Ամանի մեջ թող մնա մի որ ու գիշեր:

Դիտեցեք ի՞նչ կպատահի:

Յերկուսի մաշկը պոկեցեք ու հետազոտեցեք, քանի՞
մասից է բաղկացած լոբու և սիսեռի հատիկը:

Ի՞նչ է տեղավորված այս յերկու մասի մեջտեղը:

Ա. շխատանք 2.

Յանեցեք մի ամանում լոբու և սիսեռի հատիկներ.

Յերբեմն-յերբեմն ջրեցեք:

Մի քանի որից հետո հատիկները հանեցեք ու դիտե-
ցեք. ի՞նչ կը նկատեք:

Ա. շխատանք 3.

Յերկու ամանի մեջ ցանեցեք լոբու հատիկներ.

Մեկը արեգակի տակ դրեք, մյուսը՝ մութ տեղ. յեր-
կուսն ել միաժամանակ ջրեցեք.

Դիտեցեք, ի՞նչպես է արեգակի տակ յեղած բույսը.
Ի՞նչպես է այն բույսը, փորը շվաբումն եր դրված:

Յեզրակացություն հանեցեք, թե ի՞նչ նշանակություն
է ունեցել արեգակը բույսի համար:

Ա. շխատանք 4.

Յերկու ամանի մեջ ցանեցեք գարու հատիկներ.

Յերկուսն ել դրեք արեգակի տակ.

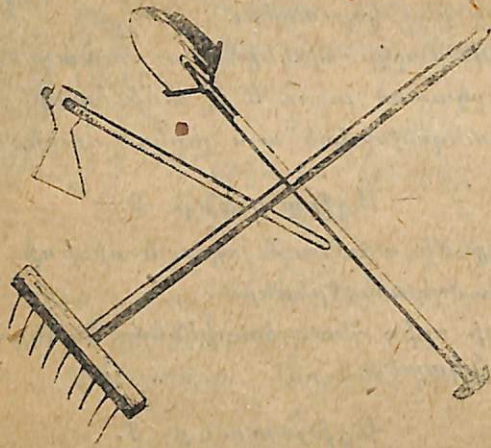
Մեկը ջրեցեք, մյուսը՝ փոշ:

Դ ի ս ե ց ե Բ՝ Դրանցից վճրն ավելի լավ է աճում:
Յեզրակացություն հանեցեք՝ ել ի՞նչ է հարկավոր բույսին:

ԱՇԽԱՏԱՆՔ ԲԱՆՉԱՐԱՆՈՅՈՒՄ

Բանջարանոցի սարքավորում

Գարնանը բանջարանոցի հողը պետք է պարարտացնել և ապա բահել. բահելուց հետո հողը հարկավոր է մաքրել բույսերի արմատներից, ավելորդ ճղներից, փափկացնել, մարգեր շինել: Մարգերի միջև պետք է փոքրիկ շավիղներ թողնել, վորպեսզի հեշտ լինի քաղհանելը:

Հանձնարարություն՝ Ունեցեք դպրոցական բանջարանոց:

Բանջար ցանել

Մարգեր շինելուց հետո, պետք է բանջարներ ցանել. ամեն մի մարգում մի տեսակ բանջարի սերմ, այն էլ պետք է շարքով ցանել:

Մարգերի ծայրերին շինել բարակ տախտակներ, վրան մակագրած, թե ինչ բանջար է ցանած այս կամ այն մարգում:

Հանձնարարություն՝ Բանջարները շարքով ցանեցեք: Դուք ել շինեցեք բարակ տախտակներ մակագրություններով:

Բանջարանոցը պետք է ժամանակին ջրել

Մենք արդեն գիտենք, վոր բույսերի աճման համար հարկավոր է նրանց ջրել:

Ուստի, ցանելուց հետո պետք է իր ժամանակին ջրել: Բանջարանոցը չպետք է ջրել արեգակի դուրս գալու պահին, վորովհետև արեգակի ջերմությունից հողը շուտով չորանում է ու ճաքճքում:

Բանջարանոցը պետք է ջրել արեգակի մայր մասնելուց հետո: Հանձնարարություն՝ Զրեցեք դպրոցական բանջարանոցը:

Ք ա ղ հ ա ն

Բանջարաբույսերի հետ միասին դուրս են գալիս նաև գանազան մորխոտեր, վորոնք խանգարում են բանջարաբույսերի կանոնավոր աճմանն ու սնվելուն:

Ուստի, հարկավոր է շուտով քաղհանել, քաղհանած խոտերն անմիջապես դուրս բերել, վորպեսզի միջատները մեջը բուռն չղնեն:

Բացի այդ, բանջարաբույսերը մարգերի մեջ խիտ-խիտ են դուրս գալիս, սա էլ լավ չի. սրանով իրար խանգարում են, հարկավոր է անպայման նոսրացնել:

Հանձնարարություն՝ Դուք ել քաղհանեցեք ձեր դպրոցի բանջարանոցը:

Ո Ր Ա Յ Ո Ւ Յ Յ

Ի՞նչ բանջարաբույս	Յերբ ցանվեց	Յերբ դուրս յեկավ

Հանձնարարություն՝ կազմեցեք այսպիսի որացույց և լրացրեք:

Բանջարանոցի թշնամիներն ու բարեկամները

Բանջարանոցը շատ թշնամիներ ունի. դրանք գլխավորապես գանազան վորդերն ու ճիճուներն են:

Սրանցից մի քանիսը արմատներն են կրծում, մի քանիսը՝ տերևները:

Յեթե բանջարանոցում միջատները սաստիկ բազմացան, այդ դեպքում ամբողջ բանջարանոցը փչանում է: Մարդը կռվում է այս միասատունների դեմ. այս կռվում մեծ ոգնութիւնն են ցույց տալիս թռչունները, գորտերը, խլուրդը և այլն:

Թռչունները ցերեկներն ահագին քանակութեամբ միջատ են վորսում, գորտերը զիշերներն են դուրս գալիս,

իսկ խլուրդն ել հողի մեջ վոչնչացնում է բազմաթիվ միասատուններ:

Սրանք համարվում են բանջարանոցի բարեկամներ, այդ պատճառով սրանց չպետք է կոտորենք:

Հանճարարուրյուն՝ Դիտեցեք, ինչ անսակ միասատուններ եք նկատել բանջարանոցում:
Դյուղատնտեսին հարցրեք պայքարելու ձևերի մասին:

Ա Յ Գ Ո Ի Մ

Այգուց յերգի ձայն է լսվում.
Սրանք կոխողնիկներն են, աշխատում են՝ ետում են — ավերորդ ճղներից մաքրում, նեցուկներ անկում:
Յերեխաները մեծերին ոգնում են՝ նրանք կարտած ճղները հավաքում են, կապում, դարսում:

Կոլխոզնիկները վազի կտրտած ճղներն ուղարկում են գործարան, վորից թուղթ են պատրաստում:

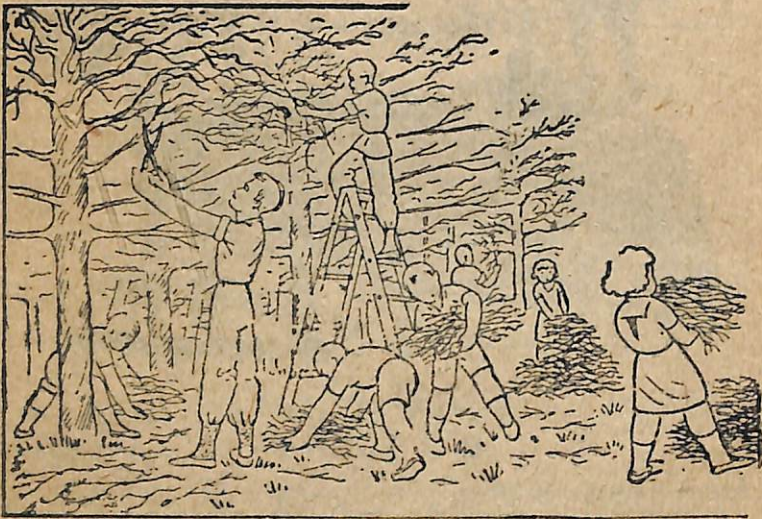
Հանձնարարություն՝ Ոգնեցեք կոլխոզնիկներին աշխատանքի մեջ, ժողովեցեք վազի կտրտած ավելորդ ճղները:

ԱՇԽԱՏԱՆՔ ՊԱՐՏԵԶՈՒՄ

Գարունն ամենքին աշխատանքի հրավիրեց.

Ահավասիկ կոլխոզնիկները, վորոնք ետում են ծառերը, չորացած ճղները սղոցում, հեռացնում են:

Պարտեզի ծառերին պետք է լավ հետևել, վոր աջող բերք ստանանք. տեսեք՝ յերկու ճյուղ հյուսվել են իրար հետ, կոլխոզնիկները մեկն ու մեկը զբանցից կտրում են, վորպեսզի մյուսը կանոնավոր ու ազատ զարգանա:

Մի քանիսն ել ծառերի չոր տերևներն են պոկում, չէ՛ վոր այս տերևների մեջ են բուն զրեղ ֆլասակար միջատները:

Միքանիսը գողունին կիր են քսում, վորպեսզի միջատները չբարձրանան ծառը:

Բացի այդ, ծառի բնի շուրջը փոս են փորում, վորպեսզի մեջը մեծ քանակությամբ շուր կանգնի:

Հանձնարարություն՝ Մեծերին ոգնեցեք աշխատելիս, պարտեզից հանեցեք կտրտած ճղներն ու չորացած տերևները. տերևներն այրեցեք:

ԾԱՌԵՐԻ ԾԱՂԿԵԼՈՒ ՈՐԱՅՈՒՅՑ

Ծառերի անունները	Յերբ ուսան պտուկները	Յերբ ծաղկեց	Ի՞նչ գույնի ծաղիկ ունի	Յերբ ավարտվեց

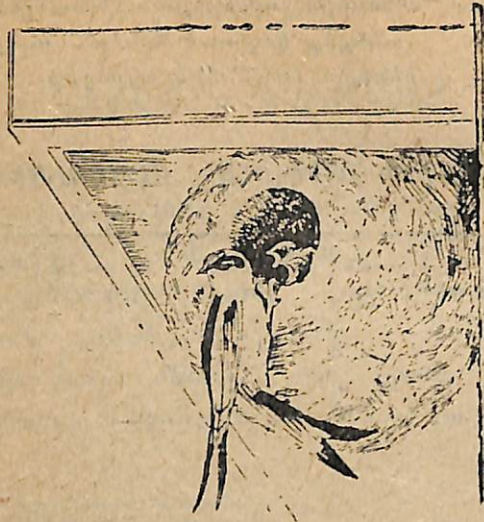
Հանձնարարություն՝ Կազմեցեք այսպիսի որացույց և ձեր գիտողությունները ծառերի ծաղկելու վերաբերյալ մտցրեք մեջը:

Ծ Ի Ծ Ե Ռ Ն Ա Կ

Ողբ լցվեց ծիծեռնակների ձկձկոցով, նրանք գտան նախկին բունն ու սկսեցին վերանորոգել այն, մի քանիսն ել հին բունն ավերված գտան. եզ ու վորձ ծիծեռնակներն սկսեցին նորը կառուցելու մասին հոգալ. կտուցով բերում եյին կավ, իրենց մածուցիկ թքի հետ շաղախում ու բնի ամուր պատերը շարում. ապա մեջը փռում են չոր խոտ, բամբուլ, վորպեսզի փափուկ լինի:

Ծիծեռնակները սրնթաց ճախրում են ողբի մեջ ու հետն ել բազմաթիվ միջատներ վորսում:

Եզ ծիծեռնակը բնի մեջ 3—4 ձու է դնում ու վրան նստում. յերբ ձագերը դուրս յեկան՝ եզ ու վորձ ծիծեռնակներն ամբողջ օրը կերակրում է յին նրանց միջատներով: Ձագերը խիստ շատակեր են:

ԴԻՏԵՅԵՔ ԾԻԾԵՌՆԱԿԻՆ

Ն շ ա ն ա կ ե ց ե ք

1. Յերբ յեկան ծիծեռնակները
2. Բունն ինչից շինեցին
3. Ծիծեռնակը յերբ դրեց ձվերը
4. Ձագեր յերբ հանեցին
5. Ծիծեռնակն ինչո՞վ է կերակրում իր ձագերին
6. Քանի՞ օրից հետո թեալորվեցին
7. Ծիծեռնակն ի՞նչ ոգուտներ է տալիս

Հանձնարարություն՝ Գրավոր պատասխաններ տվեք այս հարցերին. հարցերը մի արտագրի, արտագրեցե՛ք միայն նո՞մբն ու կողքին պատասխանեցե՛ք:

ՎՈՐ ԹՈՉՈՒՆԸ ՎՈՐՏԵՂ Ե ԲՈՒՆ ՇԻՆՈՒՄ

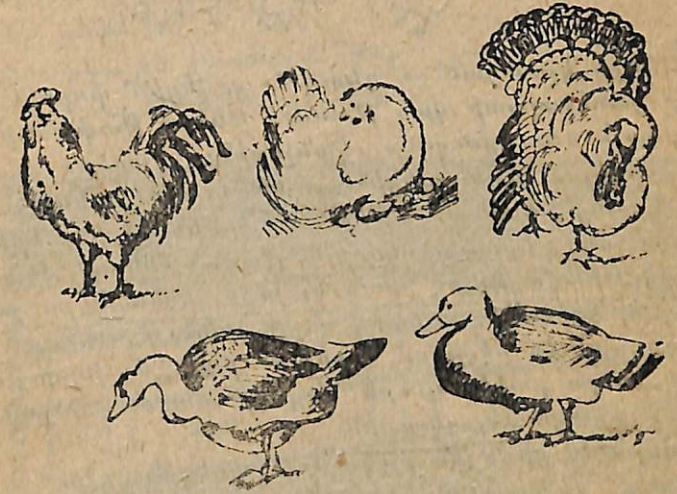
- Սարյակը
- Ծիծեռնակը
- Ճնճղուկը
- Ագռավը

Գիտենալու նպատակով՝ ծառին, կտուրի տակ, պատշգամբի առաստաղի տակ և այլն:

ԴԻՏԵՅԵՔ ՈՒ ԳՐԵՅԵՔ

- Յեկավ՝ թռչելով.
- » սողալով .
- »

Ճանձ, արջ, մրջյուն, վոզնի, մուկ, սարյակ, ծիծեռնակ: Հանձնարարություն՝ Այս բաները համապատասխան հարցերի դիմաց գրեցե՛ք:

ՄԵՐ ԸՆՏԱՆԻ ԹՈՉՈՒՆՆԵՐԸ

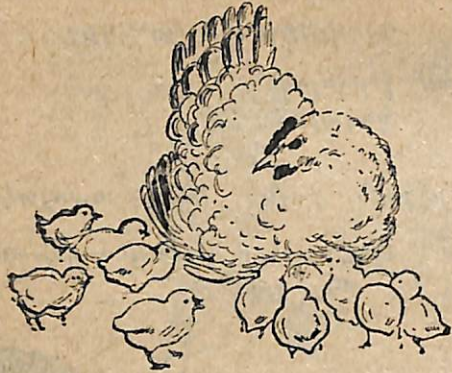
Աքաղաղ	Հավ	Հնդուհավ
Սագ		Բագ

Հանձնարարություն՝ Գրեցե՛ք, վո՞ր ընտանի թռչունն է կշկշում, կանչում, կվկվում, ղո՞ւ—անում և այլն:

ՄԵՐ ԸՆՏԱՆԻ ԹՈՉՈՒՆՆԵՐԸ

— Չու-չու, շու-շու, շու-շու.— լսվեց առավոտ կանուխ մի ձայն.

Չայնը լսելուն պես բակի ամեն կողմից ազմուկ-աղաղակով դուրս թափվեցին հավեր, սագեր, հնդուհավեր, բաղեր. մեկը մյուսից առաջ է անցնում, իրար կտցահարում. ամենից շատ աքաղաղն է փքվում, համարձակ քայլում, սրան-նրան փախցնում:

Ամենքը կշտացան ու դես-դեն ցրվեցին՝ փոքրիկ աքլորները ցանկապատի վրա թռան, թևերը թափահարելով բարձրաձայն «ծուղրուղու» կանչեցին: Սագերն ու բաղերն որորվելով ուղևորվեցին գետի կողմը. հենց մտան թե չե, նրանց նավածև թեթև մարմինը ջրի յերեսին սկսեց լող տալ: Նրանք սկսեցին թաղանթներով միացած վոտներով թիավարել ու հեռն ել լայն կտուցները շուտ-շուտ կոխել ջրի մեջ, այնտեղ վորս գանելու համար:

Հնդուհավերը սկզբում սկսեցին բակում վոլոր-մոլոր թրև գալ, ապա բակից դուրս գալով անցան դաշտն ու այնտեղ խոտ արածել սկսեցին:

Հավերն ել ցրվեցին բակում և սկսեցին քշուշ անելով փնտռել միջատներ, ճիճուներ ու սեղանից թափած փշրանքներ:

Դ ի ս ե ց ե ֆ՝ Ինչո՞ւ համար ենք ուզում բմբուլը:
Հավի ու սագի վոտը. ինչ տարբերություն կա դրանց միջև:

Համեստեցե՛ք՝ Հավի ու սագի բմբուլը, ինչ տեսակ է:

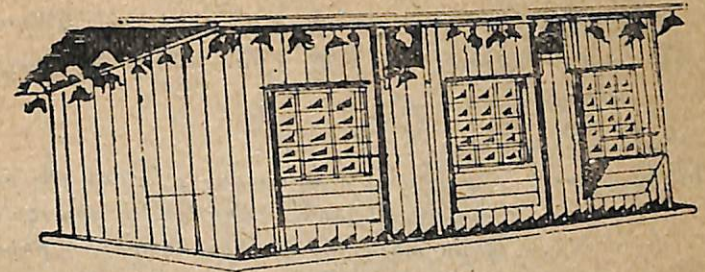
Յեզրակացուք՝ Ինչո՞ւ սագը ջրում չի թրջվում:

Գ ռ ե ց ե ֆ՝ Ինչ ենք ուտեցնում ընտանի թռչուններին:

ԻՆՉ ՈԳՈՒՏՆԵՐ ԵՆ ՏԱԼԻՍ ԸՆՏԱՆԻ ԹՈՉՈՒՆՆԵՐԸ

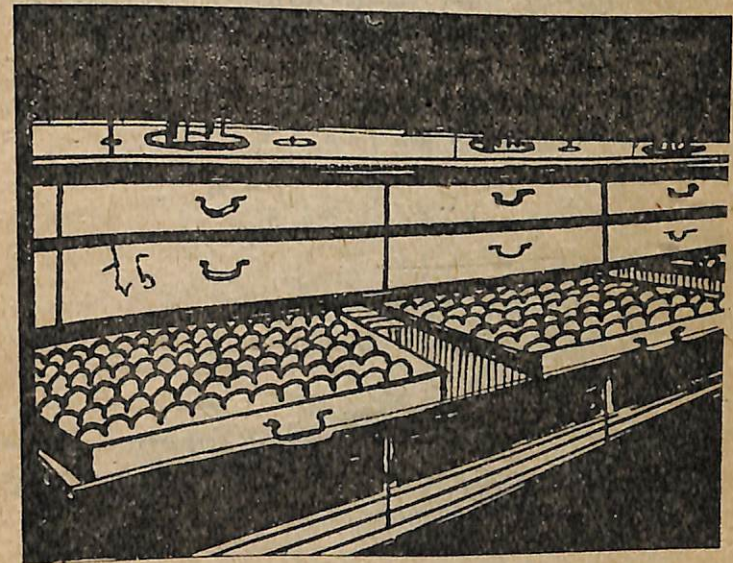
Մեծ ոգուտներ են տալիս նրանք. նրանցից ստանում ենք ձու, միս, բմբուլ, ճարպ:

Սյդ է պատճառը, վոր մարդը նրանց բազմացնում— խնամում է:

Գյուղում մի ընտանիք չեք գտնի, վոր ընտանի թռչուններ չունենա:

Սորճրդային իշխանությունը շատ տեղերում հիմնեց ընտանի թռչունների ֆերմաներ:

Այս ֆերմաներում պահում են զանազան ցեղի հավեր:
 Ընտանի թռչունները բազմանում են ձվերի միջոցով.
 Թխական հավի, սագի, կամ հնդուհավի տակ դարսում
 են ձվեր, ու ձագեր են դուրս գալիս. հավը քսանմեկ
 որումն է ձուտեր հանում, իսկ բազը, սագը և հնդուհավը՝
 մի ամսում:

Ընտանի թռչուններ բազմացնում են նաև ինկուբա-
 տորի միջոցով. ինկուբատորը մեքենայ է, վորի դարակներ-
 րում մի քանի հարյուր ձուլենք դնում, ապա տաքացնում
 ենք ու ձագեր հանում:

Հանձնարարություն՝ Երակուրսիա կատարեցեք դեպի թռչնաբու-
 ծական ֆերմա. ծանոթացեք ցեղական հա-
 վերի տեսակների հետ. գննեցեք ինկուբա-
 տորը:

Ի ր է ց ե ֆ՝ Ի՞նչ տեսք թռչնաբուծական ֆերմայում:

**ԹՈՒԽՍ ՆՍՏԵՅՐԵՔ ՈՒ ԿԱՏԱՐԵՅԵՔ ՀԵՏԵՎՅԱԼ ԴԻՏՈ-
 ՂՈՒԹՅՈՒՆԸ**

1. Յերբ նստեցրիք թուխսը ձվերի վրա.
2. Քանի՞ ձու դրիք.
3. Յերբ դուրս յեկան ձուտերը.
4. Քանիսը.
5. Ձուտերին ի՞նչ եք ուտեցնում.
6. Ի՞նչ եք ուտեցնում հավին:

Հանձնարարություն՝ Կազմեցեք թխականին ղիտելու որացույց.
 հարցերն արտագրեցեք ու պատասխանները
 գրեք կողքին:

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ՊՏՈՒՂՆԵՐԻ ՈՐԱՅՈՒՅՅ

Պտղի անունը	Յերբ հա- տունացավ	Պ ա դ է գույնը	Հ ա մ ը

Հանձնարարություն՝ Կազմեցեք այսպիսի որացույց և լրացրեք:

ԳԱՐՆԱՆ ԱՄԻՍՆԵՐՆ ԵՆ

Մ ա ը տ,
 Ա պ ը ի լ,
 Մ ա յ ի ս:

ԴԻՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՄԱՌՎԱ ԲՆՈՒԹՅԱՆ, ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՎՐԱ ՅԵՎ ԱՄԱՌԱՅԻՆ ՀԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Դ Ի Տ Ե Յ Ե Ք

1. Ամառը յերկինքը գլխավորապես ի՞նչ գույնի յե լինում:
2. Ի՞նչ գույնի յե խոտը:
3. Ի՞նչ գույնի յեն ծառերը:

Հանձնարարություն՝ Արտագրեցեք հարցերը տետրերում և յուրաքանչյուրի տակը պատասխան գրեցեք: Նկարեցե՛ք՝ ամառվա յերկինքը, խոտը, ծառերը:

ԱՄԱՌՎԱ ՅԵՂԱՆԱԿԻ ՈՐԱՅՈՒՅՅ

Ա մ ի ս

Արևոտ որ	Ամպամած	Քամոտ	Անձրևոտ	Վորոտ ու կայծակ	Կարկուտ

Հանձնարարություն՝ Կազմեցեք նման որացույց և լրացրե՛ք:

Կատարեցե՛ք գիտողությունն վորոտի ու կայծակի վրա

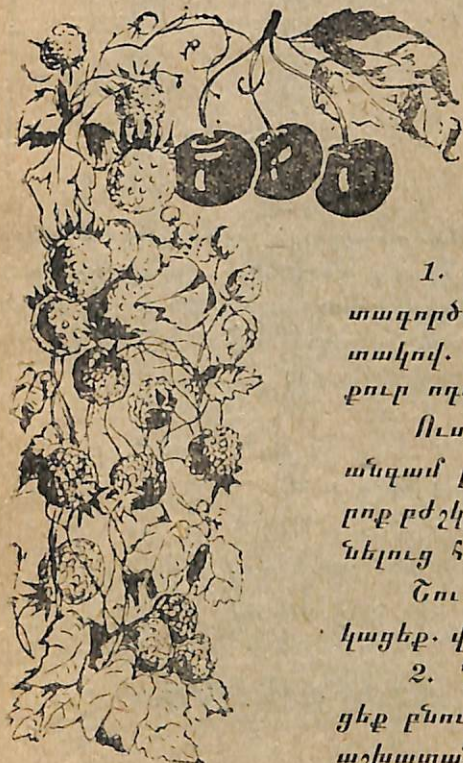
1. Վորոտ ու կայծակի ժամանակ ի՞նչ տեսակ ե լինում ամպը:

2. Ի՞նչով ե տարբերվում անձրևաբեր ամպերից:
3. Յերկնքի վրա ի՞նչպես ե շարժվում՝ դանդաղ, թե արագ:
4. Ի՞նչ տեսակ ե լինում բնությունը վորոտ ու կայծակից առաջ:
5. Վնճրն ե առաջ լինում՝ փայլակը, թե վորոտը:
6. Դիտեցե՛ք՝ վորոտ ու կայծակից առաջ թռչուններն ի՞նչ դրության մեջ են լինում:

Հանձնարարություն՝ Պատասխանեցե՛ք այս հարցերին: Հարցերը մի արտագրեք, արտագրեցե՛ք միայն նոմերը և կողքին պատասխանը գրեցե՛ք: Նկարեցե՛ք և գունավորեցե՛ք վորոտ ու կայծակի ամպը:

ԱՄԱՌՎԱ ԱՄԻՄՆԵՐԸ

Հունիս, Հուլիս, Ոգոստոս

Ա մ ա ո ա յ ի ն ա շ ի ա տ ա ն ք ի ծ ը ա գ ի ը

1. Ամառվա ամիսներն ոգտագործեցե՛ք կազդուրվելու նպատակով. մեծ մասամբ յեղեք մաքուր ոգում:
- Ուտելուց առաջ որական մի անգամ լողացե՛ք, իհարկե կանխորոք բժշկի թույլատվությունը վերցնելուց հետո:
- Շուտ պառկեցե՛ք և վաղ վեր կացե՛ք. վորոշակի ժամերին կերե՛ք:
2. Դիտողություն կատարեցե՛ք բնության և ամառային գործաշխատանքի վրա:

3. կազմեցեք յեղանակի, ծաղիկների ու դաշտային աշխատանքների որացույց:

4. Գրեցեք տեսրուժ ինչ ձևի ոգնուլթյունն ցույց տըվիք կոլտոգներին դաշտային և բանջարանոցային աշխատանքներում:

Դիտողուլթյունն կատարեցեք հացահատիկների վրա

Ի՞նչ հացահատիկ	Յերբ հնձեցին և ինչո՞վ	Յերբ կախեցին և ինչո՞վ	Վորտեղ պահեցին

Հանձնարարություն՝ Փողովեցեք արտերում բսած մոլախոտերը, իմացեք դրանց անուկները, չորացրեք բույսերը, կպցրեք սովաբաթղթին և յուրաքանչյուրի տակ համապատասխան անուն գրեցեք:

Գրեցե՛ք՝ ինչ թուչունն նկատեցիք արտում:

Դ ա շ ա ու ժ

Ի՞նչը հարեցին ինչո՞վ
 Ի՞նչը հնձեցին ինչո՞վ

Հանձնարարություն՝ Միտքը լրացրեք գրավոր կերպով:

Ինչո՞վ են տարբերվում իրարից

Ցորենն ու գարին . . .
 կորեկն ու վարսակը . . .
 Գարին ու կորեկը . . .
 Սիմինգրն ու ցորենը . . .

Հանձնարարություն՝
 Այս հարցերին տվե՛ք բանավոր պատասխան:

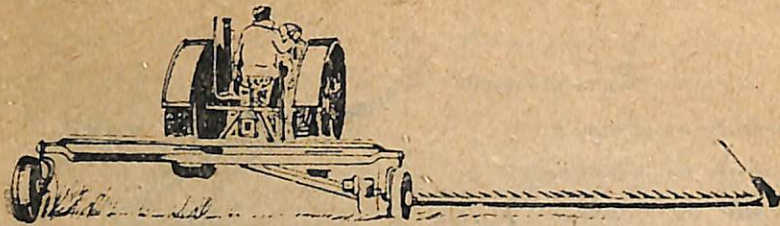

Հացահատիկներ:

Փողովեցե՛ք՝ Այս հատիկները կպցրեք սովաբաթղթին, տակը համապատասխան անունները գրեցե՛ք ու կախե՛ք պատից: Պլակատների վրա գրեցե՛ք՝ «հացահատիկների սերմերը»:

Ահա ինչն է մանգաղին փոխարինում

Հնձող մեքենան աշխատում է՝
արագ,
հեշտ,
մաքուր.

շատ հատիկ է ստացվում.
շատ դարման է մնում:

Ինչը վոր մանգաղը մի որում կշինե, մեքենայով
այդքան գործը մի ժամում կվերջանա:

Մեքենայով մարդը ժամանակ է շահում:

Դիտողուժյուն կատարեցեք ամառը
բանջարանոցի վրա

Ի՞նչ բանջարա- պուղ ստացվեց	Յե՞րբ ստացվեց

1. Գրեցե՛ք՝ Ամառվա ընթացքում բանջարանոցում ինչ աշ-
խատանքներ անցկացրին:
2. Կազմեցե՛ք՝ Ամառային բանջարապուղների ալբոմ. մեջը
նկարեցեք պուղն ու գունավորեցեք, տակը հա-
մապատասխան անունը գրեցե՛ք:
3. Գրեցե՛ք՝ Ինչ թշնամի ու բարեկամներ տեսաք բանջարա-
նոցում:
4. Նկարեցե՛ք՝ Դիտողուժյան տետրում, ֆրասատունների մի-
ջոցով ֆրասված տերևները:

ԴԻՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ՊԱՐՏԵԶԻ ՎՐԱ

Վեր պուղը հասավ	Յերբ հասավ

Հանձնարարություն՝ Այս որացույցը նկարեցեք ձեր դիտողուժյան
տետրում և ձեր դիտողուժյուններն ել գրե-
ցեք մեջը:

Գրեցե՛ք՝ Կոլխոզն ամառն ինչ աշխատանքներ կա-
տարեց:

Նկարեցե՛ք՝ Ամառվա պուղը, կազմեցեք ալբոմ. պը-
տուղները գունավորեցեք ու անունները գը-
րեցեք տակը:

Դիտողուժյուն կատարեցեք անտառա-
բույսերի վրա

Գրեցե՛ք որացույցում՝ Ի՞նչ տեսակ ծառեր, թփեր, ծաղիկ-
ներ, կեր և պուղներ կան ձեր անտառում:

Ծառեր	Թփեր	Ծաղիկներ	Կեր	Պուղ

Պիտեցե՛ք՝ Ի՞նչ տեսակ ծառեր կան ձեր անտառում:

Ձորացրեք ծառերի տերևները, ստվարաթղթին կպցրեք ու տակը համապատասխան անունը գրեցեք:

Կազմեցեք անտառային ծաղիկների կոլեկցիա, նկարեցեք անտառապտուղներ, սունկեր և գունավորեցեք:

ԳՐԱՎՈՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՏՎԵՔ ՀԵՏԵՎՅԱԼ ՀԱՐՑԵՐԻՆ

1. Ի՞նչ կենդանիներ տեսաք ձեր գյուղի մոտի անտառում:
2. Ի՞նչ թռչուններ:
3. Ի՞նչ միջատներ նկատեցիք:

ԱՄԱՌԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՈՐԱՑՈՒՅՑ

Վ՛ հ ռ տ ե ղ	Ի՞նչ աշխատանք կատարեցին	Ի՞նչ գործիքով	Ի՞նչ մասնակցութուն ցույց տվի այս աշխատանքին

Հանձնարարություն՝ նկարեցեք տեսրում նման որացույց և լրացրեք:
 Ն կ ա ռ ե ց ե ք յերկրագործական գործիքները և տակը գրեք անունները:

Մ Ո Ղ Ե Ս

Մողեսը շատ է սիրում արև, նա ձգվում է տաք ավազի կամ քարերի վրա ու տաքանում է:

Մողեսը կերակրվում է վորդերով ու ճիճուներով, նա վոչնչացնում է բերքի թշնամիներին:

Գարնանը նա ձվեր է ածում մամուռի մեջ. ձուն կճեպ չունի, շրջապատված է ամուր մաշկով: Եգ մողեսն ամենևին հոգս չի տանում իր ձագերի մասին. ձագերը, դուրս գալով, իրենք են իրենց համար կերակուր ձարում ու թշնամիներից պաշտպանվում:

Նրանք բազմաթիվ թշնամիներ ունեն, սրանք են՝ ոձերն ու թռչունները:

Մողեսը մարդուն ոգևտ է տալիս, թե փաստ:
 Պիտեցե՛ք՝ Մողեսը քանի՞ մատ ունի:
 Ճանկեր ունի՞, թե վոչ.
 Ի՞նչ տեսակ մաշկ ունի:

Մ Ո Ղ ՈՒ Ն Ն Ե Ր

Մողեսն ու գորտը չորս-չորս վոտ ունեն, ոձն ամենևին վոտներ չունի, ման գալիս՝ նա սողում է վորի վրա: Նրա մաշկը սառն է ու լպրծուն. բերանը լայն է բացվում:

Կերակուրը կուլ է տալիս առանց ծամելու:
Կրիան ել սողունն է:

Հանձնարարություն՝ Հետաքրքրվեցեք—կրիայի մարմինն ի՞նչով է ծածկված:
Քանի՞ վոտ ունի:
Վոտների վրա ճանկեր ունի, թե վոչ:
Ի՞նչպես է քայլում:
Թշնամուց պաշտպանվելու համար ի՞նչ միջոցների յե դիմում:
Ձեր դիտողությունները գրեցեք դիտողության տետրում:

ԱՅՍՊԻՍԻ ՀԱՍՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ ՏԱՐԵՔ ԳՅՈՒՂՈՒՄ

Ամառը ճանճերը շատ են բազմանում, սրանք մեծ վնասներ են հասցնում մարդուն՝ տարածում են հիվանդություններ. հարկավոր է դրանց դեմ ուժեղ պայքար մղել. սրա համար պետք է խիստ մաքրություն պահպանել:

1. Բակն ու շրջակայքն ամեն օր ավլեցեք:
2. Լվացքի ջուրը բակում, տնից մոտիկ չլվափեք:
3. Կերակուրը ծածկեցեք:
4. Ուտելուց հետո սեղանը լավ մաքրեցեք, սենյակն ել ավլեցեք:
5. Կեղաոտ ամաններն իսկույն հավաքեցեք ու լվացեք:
6. Դեղատնից ձեռք բերեք ճանճորս թղթեր:
Կազմեցեք պլակատներ ճանճի վնասակարություն մասին ու գյուղում, աչքի ընկնող տեղերում, կպցրեք: Կազմակերպեցեք ճանճերի դեմ պայքար մղող խմբակ: Աշխատեցեք վորքան հնարավոր է շատ ընկերներ ներգրավել խմբակում:

ԱՅՍ ԱՆԿԵՏԱՅԻ ՀԱՐՑԵՐԻՆ ԳՐԱՎՈՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ ՏՎԵՔ

1. Տարին քանի՞ ամիս ունի.
2. Քանի՞ յեղանակ.
3. Թվեցեք տարվա յեղանակները.
4. Տարվա յուրաքանչյուր յեղանակի մեջ քանի՞ ամիս կա.
5. Վճր ամսով է սկսվում տարին.
6. Վճր ամսով վերջանում.
7. Վճր ամսից սկսեցինք ուսումը.
8. Վճր ամսով վերջացավ ուսումնական տարին.
9. Տարվա վոր յեղանակին, վճրտեղ է ի՞նչ աշխատանք անցկացրիք:

8 Ա Ն Կ

	Յերես
1. Ղուոզապահութիւն	3
2. Բնութիւնն աշնանը և մարդու աշխատանքը	19
3. Ձմեռվա բնութիւնն ու մարդու աշխատանքը	57
4. Գարնան բնութիւնն ու մարդու աշխատանքը	83
5. Դիտողութիւններ ամառվա բնության, աշխատանքի վրա և ամառային հանձնարարութիւններ	108

« Ազգային գրադարան

NL0240760

ნ. გოცვაძე, კ. ბურჯანაძე
ბუნებისმეტყველება
სამუშაო წიგნი I ჯგუფისათვის
სახელგამი—1932
